

รูปแบบและการก่อรูปของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น กะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้าน แม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

Patterns and Formation of Vernacular Architecture of Karen Refugees in Maela Refugee Camp, Tha Song Yang District, Tak Province

อุฬาร ปัญจะเรือง¹ และระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี²
Uran Punjaruang and Rawiwan Oranratmanee

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาพลวัตทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงพลวัตทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองของกลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วัตถุประสงค์งานวิจัยเพื่อค้นหารูปแบบเรือนและการก่อรูปของเรือนพื้นถิ่นผู้ลี้ภัยกะเหรี่ยงปกากะญอ ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ในพื้นที่ C1/BB และ C1/A เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล โดยการสำรวจเรือน ร่างภาพ จดบันทึก สัมภาษณ์เจ้าของเรือน หรือผู้นำชุมชน และนักวิชาการในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ผลวิจัยพบว่ารูปแบบเรือนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มเรือนพักพิงแบบดั้งเดิมประกอบด้วย เรือนพักพิงแบบดั้งเดิมของครอบครัวเล็ก และ เรือนพักพิงแบบดั้งเดิมของครอบครัวใหญ่ 2) กลุ่มเรือนที่มีการปรับเปลี่ยน ประกอบด้วย เรือนพักพิงที่มีปรับเปลี่ยนในพื้นที่จำกัด เรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนมีพื้นที่ทำกิน และเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิเศษ การก่อรูปของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่พักพิงชั่วคราวเกิดขึ้นภายใต้ 2 ปัจจัยหลักได้แก่ ปัจจัยทางสังคม และ ปัจจัยทางกายภาพ ผู้วิจัยยังพบรูปแบบเรือนที่ค้นพบมีความเชื่อมโยงกับปัจจัยการก่อรูปของสถาปัตยกรรม

1 สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

2 รองศาสตราจารย์ ดร. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พื้นที่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราว งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นพลวัตสถาปัตยกรรมพื้นที่ที่มีความหลากหลาย ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาติพันธุ์การอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม การเมือง สังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คำสำคัญ : สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น พื้นที่พักพิงชั่วคราว กะเหรี่ยงปกากะญอ เรือนผู้ลี้ภัย

Abstract

This paper explores the dynamic in vernacular architecture of Pwa Ka Nkaw Karen ethnic group in refugee camp in relation to the dynamic in social, culture and politic of ethnic group in Southeast Asia. The objectives of this research are to investigate the pattern and formation of Pwa Ka Nkaw Karen's vernacular architecture in Mae La refugee camp, Tha Song Yang distric, Tak province. This method base on a qualitative research using participant observation to collect the data including architectural surveys and interviews with house owners, community leaders, local administrators and experts. The research area is in Zone c1/a and Zone c1/BB. The finding showed that the pattern of Pwa Ka Nkaw Karen's house can be divided into 2 groups : 1) original house can be divided into 2 patterns include small family house and large family house 2) extended family house can be divided in to 3 patterns include extended family house with limited space, extended family house with cultivating area and special extended family house. The formation of vernacular architecture in Maela refugee camp is under 2 factors including social factor and physical factor. The finding also showed that the patterns of Paw Ka Nkaw Karen's house are related to the both factors of the formation. This research reflects diverse way of dynamic of vernacular in controlled conditions and environment that plays part in the change of ethnic communities in Southeast Asia.

Keywords : Vernacular architecture, Refugee camp, Pwa Ka Nkaw Karen, Shelter, Refugees

บทนำ

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแสดงออกถึงการอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ การเอาชีวิตรอด และการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัยของมนุษย์ ซึ่งนับเป็นหนึ่งในปัจจัยชีวิตของมนุษย์ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมที่ไร้สถาปนิก กวาร์รอยละ 90 ของอาคารในโลกจัดเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Oliver, 1997) พบกระจายอยู่ทั่วโลก ความหลากหลายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นไปตามสภาพภูมิศาสตร์ของการตั้งถิ่นฐาน และสังคมวัฒนธรรมประเพณีของแต่ละชาติพันธุ์ ถือเป็นแหล่งองค์ความรู้ที่นักวิชาการในสาขาสถาปัตยกรรมควรให้ความสำคัญ แม้ว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ถูกพูดถึงอย่างแพร่หลายในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แต่กระนั้นเองการเข้าถึงองค์ความรู้ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นยังมีข้อจำกัดมาก การเก็บข้อมูลในหลายพื้นที่ที่ศึกษามีความยากลำบาก ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ทำให้หลายพื้นที่ศึกษาถูกมองข้ามไป (ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี, 2552)

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่พักพิงชั่วคราวเกิดขึ้นด้วยเงื่อนไขพิเศษจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองและสังคม นำไปสู่สงครามและความขัดแย้ง มีผลต่อการย้ายถิ่นอย่างฉับพลัน รูปแบบการเอาชีวิตรอดของผู้อพยพจึงได้ถูกข้อจำกัดของภูมิศาสตร์ การเมือง และสังคมของพื้นที่พักพิงชั่วคราว ทำให้มีความเฉพาะตัวตามเงื่อนไขโดยเฉพาะการปรับตัวและปัจจัยที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานใหม่ ตามข้อจำกัดทั้งเรื่องกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมตลอดจนกฎระเบียบการจัดการพื้นที่พักพิงชั่วคราว สถาปัตยกรรมในพื้นที่พักพิงชั่วคราวจึงมีความเฉพาะตัวแตกต่างไปจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเงื่อนไขปกติ แต่การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่พักพิงชั่วคราวยังไม่ได้รับความสำคัญเท่าที่ควร มีเพียงงานวิจัยทางการแพทย์และเชิงสังคมวิทยาบางส่วนเท่านั้น (UNSCR, 2012) ในขณะที่พื้นที่พักพิงชั่วคราวเป็นพื้นที่ที่มีบทบาทอย่างมากในการสร้างที่อยู่อาศัยภายใต้เงื่อนไขสภาพแวดล้อมและข้อจำกัดในสภาวะวิกฤติของชีวิต จิตใจ และจิตวิญญาณ แต่ประเด็นที่ซับซ้อนนี้ยังไม่ได้ถูกคลี่คลายในเชิงสถาปัตยกรรมมาก่อน

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่พักพิงชั่วคราวมีความแตกต่างกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในชุมชนทั่วไปเป็นอย่างมาก มีข้อจำกัดในการดำรงชีวิต เช่น พื้นที่อยู่อาศัย รูปแบบสถาปัตยกรรม พื้นที่ทำกิน วัสดุก่อสร้าง เครื่องอุปโภคและบริโภค งานวิจัยนี้มุ่งศึกษารูปแบบและการก่อรูปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราว และปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบและการก่อรูปสถาปัตยกรรมของชาวกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในการเก็บข้อมูล เพื่อหารูปแบบของสถาปัตยกรรมและปัจจัยการก่อรูปของสถาปัตยกรรม เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษารูปแบบและการก่อรูปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่พักพิงชั่วคราว และปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบและการก่อรูปสถาปัตยกรรมของชาวกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงชั่วคราว บ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก เป็นงานวิจัย “เชิงคุณภาพ” โดยใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล มีพื้นที่ศึกษาอยู่ในขอบเขตพื้นที่พักพิงชั่วคราว เขต C1/A และ C1/BB ในพื้นที่อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

มีวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเพื่อค้นหารูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นผู้ลี้ภัยชาวกระเหรี่ยงปกากะญอ มีหน่วยวิจัยได้แก่ ประวัติการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน แบบแผนทางกายภาพของสถาปัตยกรรม และเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยการก่อรูปของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภายใต้เงื่อนไขทางกายภาพ การเมือง และสังคมของพื้นที่พักพิงชั่วคราว

ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้มีประเด็นในเชิงพหุวิทยาการ เนื่องจากประเด็นหัวข้อศึกษาด้านสถาปัตยกรรมเชื่อมโยงกับด้านมานุษยวิทยาชนเผ่า นิเวศวัฒนธรรม รวมไปถึงการเมืองการปกครองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันนำไปสู่การอพยพย้ายถิ่น การตั้งถิ่นฐานถาวร และการบริหารจัดการค่ายผู้ลี้ภัยที่พักพิงชั่วคราว ประกอบด้วยการศึกษาวรรณกรรมต่างๆ ดังนี้

1. สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และพลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมที่ปราศจากสถาปนิก สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอธิบายถึงรูปแบบของที่อยู่อาศัย ถูกสร้างสรรค์และเชื่อมโยงจากรูปแบบการดำรงชีวิตหล่อหลอมผ่านกาลเวลาจนกลายเป็นภูมิปัญญา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงเป็นสถาปัตยกรรมแห่งมนุษยชาติ (Rodofsky, 1972; Oliver, 2003) สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงได้รับการพูดถึงอย่างแพร่หลายในแวดวงนักวิชาการสถาปัตยกรรมระดับโลกในช่วงศตวรรษที่ 20 รวมไปถึงนักวิชาการในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นักวิชาการเหล่านี้ได้ให้ความหมายและคำนิยามเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมอันเป็นรากฐานของความเข้าใจไว้อย่างนี้

Oliver (1997) ได้กล่าวว่า สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นได้ถูกกล่าวถึงตั้งแต่ช่วงคริสต์ศตวรรษ 1980 เป็นต้นมา “Vernacular Architecture” หมายถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน ว่า Vernaculus ซึ่งคล้ายกับคำว่า “Native” ซึ่งนำภาษาไปเพื่ออธิบายลักษณะของภาษา เช่น Native Language บ่อยครั้งสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะทางรูปทรง ปัจจัยที่มีผลต่อลักษณะ หลักการความสัมพันธ์ วัฒนธรรมและประเพณี Vernacular Architecture หรือ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ถือได้ว่าเป็นเสมือนภาษาที่มีความจำเพาะอันเป็นเสน่ห์และเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไม่ว่าจะตั้งอยู่ในพื้นที่ใดในโลก

อรศิริ ปาณินท์ (2546) ได้กล่าวถึงสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นว่า ความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตและวงจรชีวิต ประกอบด้วยความสัมพันธ์ของเรือนกับสภาพแวดล้อมทางมานุษยวิทยา นิเวศวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ คุณค่าของเรือนปรากฏเป็นลักษณะทางกายภาพรูปทรงและความกลมกลืนของวัสดุสร้างเรือนกับสภาพแวดล้อมอันเป็นสุนทรียภาพที่แสดงลักษณะเฉพาะของเรือนในแต่ละท้องถิ่น

ระวีวรรณ โอฬารรัตน์มณี (2552) ได้ศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในประเด็นที่ครอบคลุมถึงการศึกษา วิจัยและปฏิบัติวิชาชีพ โดยได้สรุปความหมายและคำจำกัดความของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไว้ว่า “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นโดยผู้ใช้หรือผู้อยู่อาศัยเองที่เป็นคนทั่วไป เพื่อการใช้งานของตนหรือของกลุ่มโดยตอบสนองต่อสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมของตน และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับบริบทที่ตั้งอยู่ มีการใช้วัสดุ เทคโนโลยี การก่อสร้างที่หาได้ในท้องถิ่น เป็นไปตามแนวทางและวิธีประเพณีที่ปฏิบัติกันมา” เมื่อกล่าวถึงคำนิยาม ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ทำให้ค้นพบว่า คุณลักษณะ

ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีความเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม โดยที่ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีการเคลื่อนไหวในหลายมิติทั้งสถานที่และกาลเวลา จนเป็นพลวัตทางสถาปัตยกรรม

2. นิเวศวิทยาวัฒนธรรมกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น : Steward (1972) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวัฒนธรรม หมายถึงวิธีการศึกษาข้อกำหนดหรือหลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรม รวมไปถึงระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน ซึ่งเป็นผลกระทบจากการปรับตัวเข้าสู่สภาพแวดล้อมของมนุษย์ในสังคมที่มีความเป็น “ปัจเจก” อันมีความแตกต่างกันไปในสังคมนั้นๆ นิเวศวิทยาวัฒนธรรมมุ่งศึกษาการนำวัฒนธรรมทางวัตถุเชิงเทคนิควิทยา ว่ามีความต่างกันอย่างไร และมีความสัมพันธ์กับการจัดการด้านสังคมที่แตกต่างกันอย่างไรในสภาวะแวดล้อมที่แตกต่างกัน เนื่องจากแต่ละสภาวะแวดล้อมที่หลากหลายเป็นผลทำให้เกิดข้อจำกัด ดังนั้น การศึกษาทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมช่วยให้ผู้วิจัยได้เปิดมุมมองความสัมพันธ์ระหว่างคนและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพสังคมที่มีความแตกต่าง

3. ความเป็นมาผู้อพยพชาวกะเหรี่ยงปกากะญอ และวิถีชีวิตกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น :

สรพงษ์ วิชัยดิษฐ์ (2547) ได้สรุปความเกี่ยวกับกะเหรี่ยงโดยมีใจความว่า คำว่า “กะเหรี่ยง” เป็นคำเรียกในภาษาไทย โดยชื่อที่แท้จริงแล้ว กะเหรี่ยงมีชื่อที่เรียกกันโดยชาวกะเหรี่ยงด้วยกันตามชนชาติสองกลุ่ม ได้แก่ สกอว์ (ปกากะญอ) และ โปว กะเหรี่ยงทั้งสองกลุ่มถือจารีตประเพณีไม่ให้มีการแต่งงานข้ามกลุ่ม ประวัติศาสตร์การอพยพของชนชาติกะเหรี่ยงเริ่มแรกกล่าวถึงการอพยพจากดินแดนตะวันออกกลางเข้าสู่เขตอิเบต ประวัติศาสตร์ยุคหลังกล่าวถึงการอพยพเข้าสู่ผืนดินชานัน ช่วงปี 1385 ก่อนคริสตกาล และพม่าในช่วง 739 ปีก่อนคริสตกาล ประวัติศาสตร์กะเหรี่ยงได้ถูกถ่ายทอดผ่านรุ่นต่อรุ่นโดยการเล่าปากต่อปาก ไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ก่อนจะเก็บรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยอาณานิคมของอังกฤษโดยพวกมิชชันนารีได้บันทึกและพัฒนาอักษรกะเหรี่ยงขึ้นมา

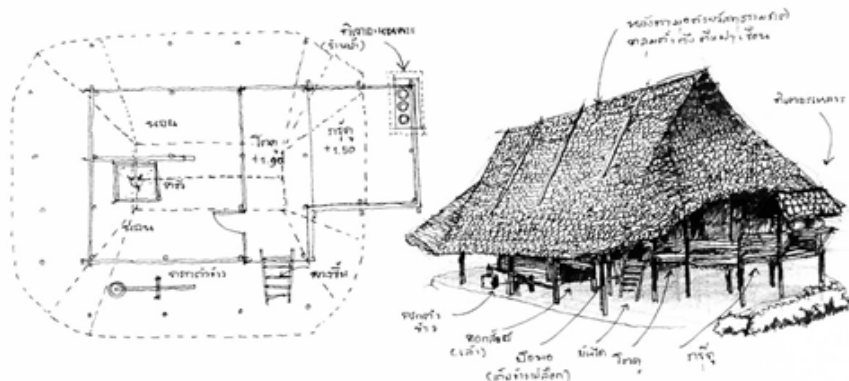
เดิมลักษณะปัจจัยทางสังคมส่งผลให้รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวกะเหรี่ยงแยกกระจัดกระจายเป็นชุมชนหมู่บ้านเล็กๆ ไม่มีโครงสร้างการปกครองที่ซับซ้อน ภายหลังการขยายอำนาจของพม่าในปี ค.ศ. 1753 นำไปสู่สงครามในปี ค.ศ. 1824 ต่อเนื่องถึงปี ค.ศ. 1885 ทำให้พม่าเสียดินแดนทั้งหมดตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ อังกฤษได้แบ่งอาณาเขตปกครองพิเศษของกะเหรี่ยง ไทยใหญ่ และคะฉิ่น กระบวนการแบ่งการปกครองเช่นนี้นำไปสู่การอ้างสิทธิในรัฐ หลังจากที่ได้รับเอกราชจากอังกฤษ การที่กะเหรี่ยงมีความสัมพันธ์อันดีกับอังกฤษทำให้ความสัมพันธ์ของกะเหรี่ยงและพม่าบาดหมางมากยิ่งขึ้น การอ้างสิทธิในการปกครองตนเองของกะเหรี่ยงนำไปสู่การก่อตัวสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง (KNU) การสถาปนารัฐกะเหรี่ยง “กอร์ธูเลย์” (Kaw Thoo Lei) และจัดให้มีการสำรวจสำมะโนครัวประชากรกะเหรี่ยงในปี ค.ศ.1911 แต่การสถาปนารัฐกะเหรี่ยงยังได้รับการปฏิเสธจากรัฐบาลพม่า ทำให้เกิดการรวมตัวเป็นสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยงขึ้นเมื่อ 7 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 โดยรวมเอากองกำลัง กอร์ธูเลย์ตะวันตกและกอร์ธูเลย์ตะวันออกมีนายพลโบเมียะเป็นประธานาธิบดีคนแรกและจัดตั้งหน่วยงานกลางของรัฐกะเหรี่ยงขึ้นที่เมืองมานอร์ปโลว์ เป็นศูนย์กลางของการปกครอง ในปี ค.ศ. 1995 ต่อกะเหรี่ยงพุทธได้แยกตัวออกเป็นกองกำลังต่อสู้กับกะเหรี่ยงคริสต์ โดยปรับกลยุทธ์กับกองกำลังพม่าในการสู้รบ จนทำให้เมืองมานอร์ปโลว์แตกในปีเดียวกัน เป็นสาเหตุของการ

อพยพหนีสงครามครั้งใหญ่มาอยู่ตามแนวชายแดนและพื้นที่พักพิงชั่วคราวในประเทศไทย

พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1984 เพื่อเป็นที่พักพิงและพักพิงของชนกลุ่มน้อยจากสงครามกลางเมืองภายในประเทศพม่า จากเหตุการณ์ที่กลุ่มทหารพม่าที่ได้เข้าควบคุมสถานการณ์ขัดแย้งทำให้มีผู้เสียชีวิตกว่า 10,000 คน เป็นผลให้ชนกลุ่มน้อยจำนวนกว่า 2 ล้านคนอพยพเข้าสู่ประเทศไทย และอีกกว่า 136,000 คน ลงทะเบียนเป็นผู้ลี้ภัยสงคราม องค์กรข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) จึงให้มีการจัดตั้งพื้นที่พักพิงชั่วคราวตามแนวชายแดนไทย-พม่า โดยมีพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละเป็นศูนย์ที่ใหญ่ที่สุด มีจำนวนผู้อพยพที่อาศัยอยู่รวมกันกว่า 34,676 คน (UNSCR, 2012)

อัครพงศ์ อนุพันธ์พงศ์ (2550) อธิบายว่า ชาวกะเหรี่ยงมักตั้งถิ่นฐานอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 500 เมตร รวมตัวอยู่หนาแน่นใกล้แหล่งน้ำลำธารเพื่อใช้ในเกษตรกรรมเพาะปลูกพืชแบบหมุนเวียน การสร้างและวางผังเรือนสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศและภูมิอากาศ โดยเลือกใช้วัสดุสร้างเรือนที่หาได้จากภูมิปัญญาเลือกสรรวัสดุธรรมชาติที่อยู่รอบตัว การก่อรูปของพื้นที่ในเรือนเป็นไปตามแบบแผนความเชื่อ มีเงื่อนไขได้แก่ ความลาดชันของที่ตั้ง ทำให้วางแนวอาคารและโครงสร้างตามพื้นที่ สภาพอากาศหนาวเย็นทำให้วางชายคาหลังต่ำโดยผนังลาดเอียงเพื่อกันลมหนาวรุกรม สภาพแวดล้อมธรรมชาติทำให้วัสดุสร้างเรือนมาจากสิ่งที่หาได้ในชีวิตประจำวัน เช่น ไม้ไผ่ หนุ่ยคา หรือใบตองตึง รวมทั้งเงื่อนไขความสัมพันธ์ของการวางผังพื้นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง เมื่อมีทรัพยากรน้อยชาวกะเหรี่ยงจะใช้พื้นที่ต่อหลังคาเรือนน้อยและใช้วัสดุอย่างคุ้มค่า เช่น ใช้ไม้ใหญ่ทำเสาเรือน และ ใช้โครงสร้างตง-พื้นทำจากไม้ไผ่ การมุงหลังคาขึ้นอยู่กับวัสดุที่หาได้ เช่น ใบหนุ่ยคา ใบหวาย ใบตองตึง เป็นต้น ชาวกะเหรี่ยงมักไม่นิยมสร้างเรือนใหม่เว้นแต่การย้ายถิ่นฐาน

อัครพงศ์ อนุพันธ์พงศ์ (2550) กล่าวว่า เรือนกะเหรี่ยงปกาเกอญอสามารถแบ่งออกได้ เป็น 4 รูปแบบได้แก่ เรือนขนาดเล็ก เรือนขนาดกลาง เรือนขนาดใหญ่ และเรือนรูปแบบอื่นๆ เรือนขนาดเล็กมีผู้อยู่อาศัยประมาณ 2-4 คน ใช้วัสดุน้อย เรือนขนาดกลางมีผู้อยู่อาศัย 4-6 คน พอเริ่มมีลูกหลานเพิ่มมากขึ้นมักขยายเรือนตามขนาดครอบครัวโดยเพิ่มช่วงเสาส่วนเตาไฟ หรือขยายไปตามทางยาวต่อจากเรือนเดิม ส่วนเรือนขนาดใหญ่ มีผู้อยู่อาศัยจำนวนมากมักมีการต่อเติมทั้งด้านยาวและด้านกว้าง เนื่องจากข้อจำกัดของพื้นที่ ตั้งของเรือนและไม่สามารถปลูกเรือนใหม่ได้ จึงใช้วิธีขยายเรือน และเรือนรูปแบบอื่นๆ มักพบการปรับเปลี่ยนการใช้งานที่ต่างจากวิถีชีวิตเดิม เช่น ปรับเป็นที่พักรองรับนักท่องเที่ยว ลดขนาดของ ส่วนเตาไฟ เพราะเพิ่มพื้นที่ส่วนรวมมากขึ้น และการปรับเปลี่ยนความเชื่อเรื่องผีมานับถือศาสนาคริสต์ จึงลดความสำคัญของแม่เตาไฟลง

ภาพที่ 1 แสดงผังเรือนและทัศนียภาพ เรือนของชาวปกาเกอญอ

(ปรับปรุงจาก : “เรือนชาวเขา”ในความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย ของสุพล ปวรจารักษ์ , 2543)

ภาพที่ 2-3 ลักษณะเรือนกะเหรี่ยงปกาเกอญอบ้านชีวาเดอ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

อัครพงศ์ อนุพันธ์พงศ์ (2550) วิเคราะห์เรือนผ่านรูปแบบ วัสดุเรือน และเทคนิคการปลูกสร้างและการหมุนเวียนวัสดุ พบว่า องค์ประกอบเรือนช่วงเหนือเสาได้แก่ โครงสร้างหลังคาทำจากไม้ไผ่ขนาดเล็กเส้นผ่าศูนย์กลาง น้อยกว่า 5 ซม. ตอกไม้ไผ่เป็นโครง ใช้เวลา 3-5 ปีในการเปลี่ยนวัสดุ ส่วนวัสดุผนังหลังคา ได้แก่ หลังคาใบก้อ ใบหวาย หรือใบตองตึง วัสดุผนังปรับใช้ไปตามพื้นที่และวัสดุที่หาได้ เวลาเปลี่ยนวัสดุผนังหลังคาทำในเดือนพฤษภาคม เป็นช่วงก่อนฤดูฝน ส่วนองค์ประกอบเรือนช่วงตัวเรือนใช้ไม้ไผ่ทำปากและผนังเรือน ส่วนฐานเรือนประกอบด้วยการใช้วัสดุไม้ไผ่ทำตงและทำคาน บันไดขึ้นเรือน และเสาเรือนทำจากไม้เนื้อแข็ง โดยลักษณะเฉพาะของเรือนกะเหรี่ยงมีดังนี้

1. มีความสอดคล้องตามธรรมชาติ
2. มีระยะเวลาในการหมุนเวียนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

3. มีเทคนิคและวิธีการก่อสร้างที่เรียบง่าย
4. ใช้แรงงานจากคน ไม่พึ่งพาเครื่องจักร
5. ใช้ทรัพยากรได้อย่างคุ้มค่า

4. การตั้งถิ่นฐานฉบับพลัน และการจัดการพื้นที่พักพิงชั่วคราว : การศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมย่อมต้องศึกษาความหมายและความหมายเหล่านั้นเกิดขึ้นมาจากการนิยามสิ่งต่างๆ ในบริบทที่ต่างกัน สรพงษ์ วิชัยประดิษฐ์ (2547) กล่าวว่า การที่จะทำการเข้าใจตัวตนของมนุษย์กับสถาปัตยกรรมจำเป็นต้องเข้าใจในมุมมองที่ว่า “ฉันเป็นใคร” และ “คุณเป็นใคร” โดยผ่านการมองตัวเองและมองคนอื่นมองเราในขณะนั้น ซึ่งมีผลต่ออัตลักษณ์เชิงบริบทที่แตกต่างกัน เมื่อเราสามารถระบุการมองตัวตนของผู้พักพิงแล้วนั้นจะสามารถทำความเข้าใจถึงบริบทการก่อรูปขึ้นของสถาปัตยกรรมในพื้นที่พักพิงชั่วคราว

ผู้ลี้ภัย (Refugee) คือผู้ที่ต้องพลัดพราจากถิ่นที่อยู่อาศัยของตนหรือพราจากรัฐแห่งสัญชาติของตนเดินทางข้ามเขตแดนของรัฐมา ทั้งด้วยความสมัครใจหรือไม่สมัครใจ ผลมาจากการกระทำของมนุษย์ เช่น การสู้รบ สงคราม การกดขี่ข่มเหง หรือผลจากภัยธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว ส่งผลให้ไม่มีที่พักพิงที่ปลอดภัยภายใต้การคุ้มครองของรัฐ

ผู้อพยพหรือผู้พลัดถิ่น (Displaced Person) คือผู้ที่หนีภัยจากถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมของตนเป็นผลจากวิกฤติทางการเมืองหรือภัยพิบัติ ผู้อพยพลือว่าเป็นผู้มีสิทธิเป็นพลเมืองของรัฐเดิมที่อยู่อาศัยและมีผลผูกพันย่อมได้รับการคุ้มครองจากรัฐเดิม โดยผู้อพยพและผู้พลัดถิ่นจำนวนมากหนีภัยข้ามแดนแห่งรัฐเดิมโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายกลุ่มบุคคลเหล่านั้นเป็น “กลุ่มผู้อพยพ” อัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยงในศูนย์พักพิงชั่วคราวกลายเป็นผู้ถูกกระทำโดยรัฐและได้รับผลจากการถูกตีตราว่าเป็นกลุ่มผู้อพยพ อย่างไรก็ตามกลุ่มผู้อพยพชาวกะเหรี่ยงยังมีพลวัตในดำรงชีวิต และการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ตามแบบสังคมกะเหรี่ยง มีการสำนึกร่วมของชาติพันธุ์ในพื้นที่พักพิงชั่วคราว มีความพยายามแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเองโดยเฉพาะกลุ่มกะเหรี่ยงในประเทศไทยนั้นได้สร้างพื้นที่เป็นศูนย์กลางประชาคมกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิม ปรากฏการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงพลวัตทางสังคมเพื่อดำรงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงไว้

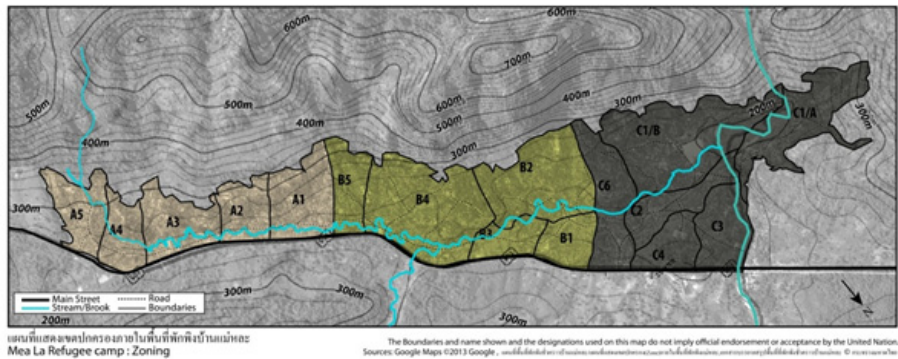
แนวคิดที่ศึกษานี้จะสามารถทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงภาพรวมของสังคมกะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงแม่ละจากการทำความเข้าใจในปัจจัยทางสังคมวิทยา การใช้พื้นที่ทางสังคมเพื่อแสดงออกทางสังคมของกะเหรี่ยงนำไปสู่ความเข้าใจของการใช้งานพื้นที่ในเชิงกายภาพของสถาปัตยกรรมจากการดำรงชีวิตในสังคมกะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่ละ ปี ค.ศ. 2004 องค์กรข้าหลวงผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ หรือ UNHCR ได้สำรวจพบว่ามีการพลัดถิ่นข้ามแดน และจัดเป็นผู้อพยพทั่วโลกจำนวนมากกว่า 25 ล้านคน จึงจำเป็นที่จะต้องมีการจัดตั้งพื้นที่พักพิงที่มีการวางแผนอย่างถูกต้องสอดคล้องกับแนวทาง คือ มีความเหมาะสมสำหรับการตั้งถิ่นฐาน มีความมั่นคงแข็งแรงต่อภาวะแวดล้อม และมีความสอดคล้องต่อการดำรงชีวิตพื้นถิ่นตามวัฒนธรรมการดำรงชีวิต เอื้อให้มีการปรับวิถีการดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่ใหม่ (Chalinder, 1998; The Sphere

Project,2011) พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ เป็นการตั้งถิ่นฐานในรูปแบบพื้นที่พักพิงชั่วคราว ผู้พลัดถิ่นหรือผู้อพยพต้องมีสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อ การดำรงชีวิต ประกอบด้วย การป้องกันภัย และการคุ้มครองสวัสดิภาพ การสาธารณสุข การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สาธารณประโยชน์ การอุปโภคและบริโภค การแพทย์ รวมไปถึงความต้องการทางสังคม ความเคารพเกียรติ และสิทธิเสรีภาพ องค์กร UNHCR ได้กำหนดวิธีการจัดการที่พักพิงเพื่อการดำรงชีพที่สำคัญคือ ผู้อพยพจะต้องได้รับความคุ้มครองทางกฎหมาย ตลอดระยะเวลาพักพิง ได้บริการ วัสดุอุปกรณ์ อุปโภค บริโภค และการสนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการสร้างที่อยู่ของตนเองที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม และ ประเพณีในการดำรงชีวิต

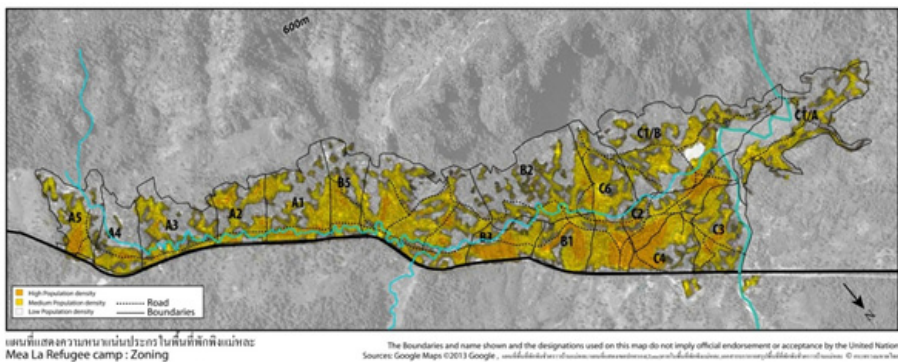
สรุปแนวคิดจากทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การศึกษาทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องได้อ้างอิงถึงความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นตลอดจนเงื่อนไขที่สร้างลักษณะเฉพาะที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ แต่เนื่องจากพื้นที่พักพิงชั่วคราวเป็นพื้นที่ถูกขังจำกัดทางการเมืองเป็นจุดเริ่มต้น ก่อให้เกิดเงื่อนไขข้อจำกัดในมิติที่ต่างออกไปจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในสภาพแวดล้อมปกติ ทำให้รูปแบบและการก่อรูปของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวปกากะญอในพื้นที่พักพิงชั่วคราวจึงย่อมมีความแตกต่าง มีมิติของการย้ายถิ่นฐานฉับพลัน ตลอดทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมและข้อกำหนดต่างๆ ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวตลอดเวลา 30 ปี กระนั้นการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในมุมมองดังกล่าวยังไม่ได้รับการคลี่คลายมาก่อน งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาในกรอบพื้นฐานทางพลวัตสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่พักพิงชั่วคราวอันนำไปสู่คำตอบวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

วิธีการดำเนินงานวิจัย และการเก็บข้อมูลภาคสนาม

1.พื้นที่วิจัย : พื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ.1984 เพื่อเป็นที่พักพิงของชนกลุ่มน้อยจากสงคราม ตั้งอยู่บ้านแม่หละ และบ้านแม่ออกฮู อำเภอกำแพงแสน จังหวัดตาก ตามพิกัดที่ Mu 3393, Mu 3692 อยู่บนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 105 อำเภอแม่สอด – แม่สะเรียง ที่กิโลเมตร 3-4 มีอาณาเขตพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 2.15 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่เป็นเนินเขาสลับซับซ้อนมีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติและภูมิประเทศ

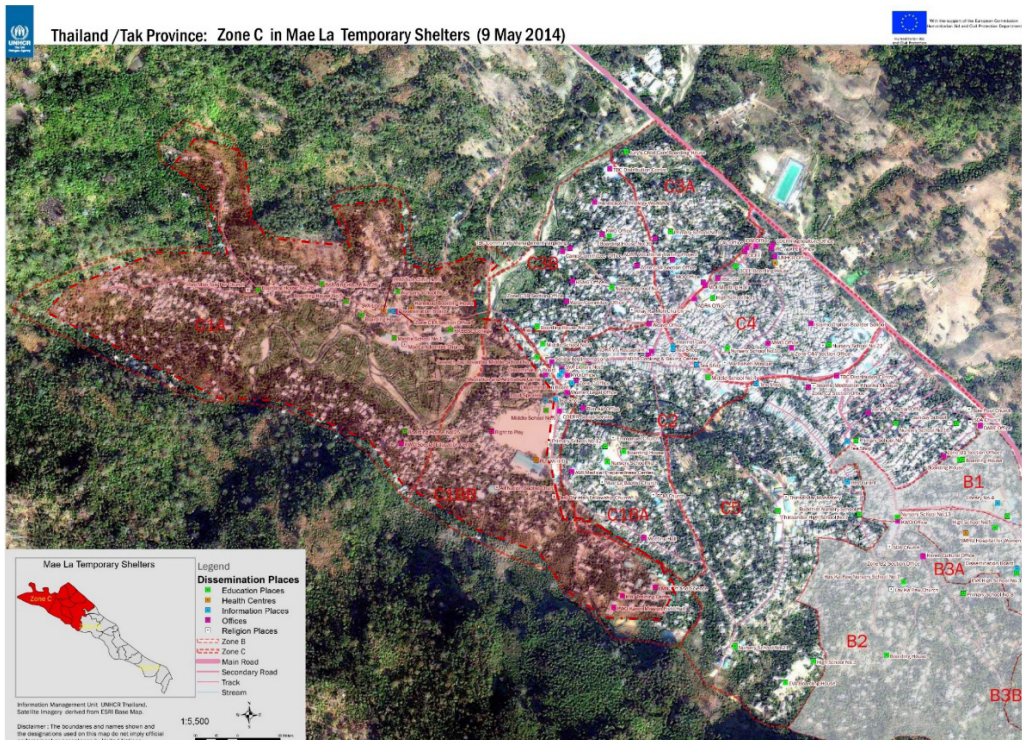
ภาพที่ 4 : แผนที่แสดงเขตปกครองภายในพื้นที่พักพิง และ ความหนาแน่นประชากรในพื้นที่พักพิงชั่วคราว

ภาพที่ 5 : แผนที่แสดงเขตปกครองภายในพื้นที่พักพิง และ ความหนาแน่นประชากรในพื้นที่พักพิงชั่วคราว

(ที่มา: ปรับปรุงจากเอกสารบรรยายสรุปพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่ละของกระทรวงมหาดไทย, 2556)

2. การเลือกพื้นที่ศึกษา : กลุ่มกะเหรี่ยงที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่พักพิงชั่วคราวได้กะเหรี่ยงปกาเกอญอ พม่าและกลุ่มมุสลิม โดยมีกะเหรี่ยงปกาเกอญอเป็นกลุ่มใหญ่และเก่าแก่ที่สุด ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษากลุ่มนี้ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ย่อย ดังนี้ 1) เลือกพื้นที่ที่มีกลุ่มกะเหรี่ยงปกาเกอญอตั้งถิ่นฐานมาก่อนพื้นที่อื่น ทั้งยังมีแบบแผนการอยู่อาศัย วิถีชีวิตและกิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ที่ชัดเจน 2) เลือกพื้นที่ที่มีองค์ประกอบพื้นฐาน เช่น โรงเรียน วิทยาลัย โรงพยาบาล ที่สมบูรณ์ และมีการแบ่งพื้นที่ตั้งถิ่นฐานเพื่อการอยู่อาศัย จากการสำรวจนำร่องพบว่าการตั้งถิ่นฐานของชาวกะเหรี่ยงคริสต์ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวกระจายตัวอยู่บริเวณทิศเหนือและทิศตะวันตกของโซน C พื้นที่ดังกล่าวมีความสอดคล้องกับเกณฑ์ที่ตั้งขึ้น คือเป็นชุมชนชาวกะเหรี่ยงปกา-เกอญอทั้งหมด มีกิจกรรมและรูปแบบการจัดการชุมชนที่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงทำการเลือกพื้นที่ C1/BB,C1/A เป็นพื้นที่ศึกษา (ดังภาพขยายที่6) มีผู้อพยพตั้งถิ่นฐานอยู่ประมาณ 315 หลังคาเรือน

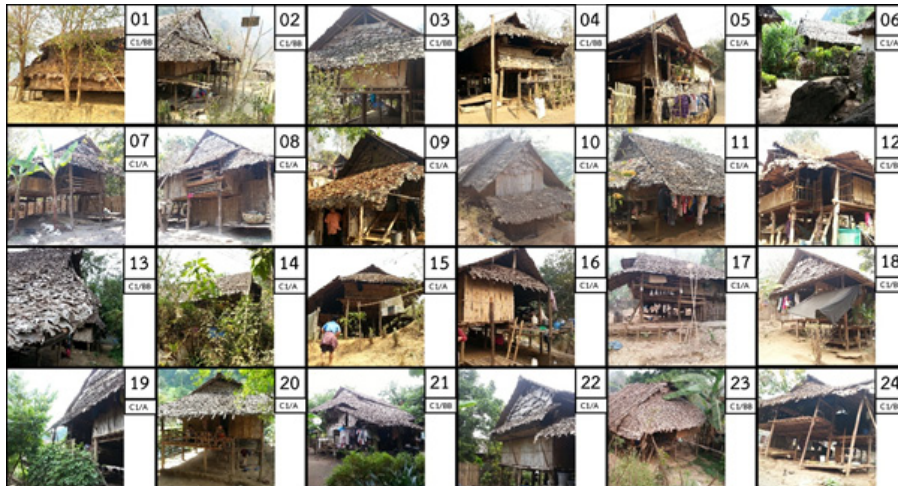
ภาพที่ 6: แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษา Zone C/1A, C1/BB (ที่มา : ที่ทำการพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ)

เนื่องจากงานวิจัยมุ่งหาประเด็นเชิงลึกในลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเงื่อนไขเฉพาะ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้งานวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การเก็บข้อมูลเบื้องต้น เพื่อรวบรวมประเด็นและทบทวนข้อมูลเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจ และสามารถหาประเด็นคำถามในการเตรียมเครื่องมือในการสำรวจขั้นต้น
2. การสำรavnาร่อง (Pilot Study) เพื่อเก็บข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่เชิงภูมิศาสตร์ของพื้นที่และสังเกตวิถีการดำรงชีวิตในสังคมภาพรวม รวมทั้งบันทึกภาพ เพื่อจัดทำผังบริบทของพื้นที่พักพิง
3. การเก็บข้อมูลภาคสนาม แบ่งออกเป็นการสำรวจในกลุ่มบ้าน C1/A, C1/BB ประกอบด้วย การสำรวจพื้นที่ระดับผัง ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลโดยใช้จดบันทึกและสัมภาษณ์เพื่อทำผังของพื้นที่ทั้งกลุ่มบ้าน C1/A, C1/BB เบื้องต้น แล้วจึงสำรวจรูปแบบเรือนและจำแนกรูปแบบ โดยทำการคัดเลือกตัวอย่างเรือนในแต่ละรูปแบบประมาณ 3-5 รูปแบบ

การสำรวจระดับเรือน ประกอบด้วย การบันทึก ผัง รูปด้าน รูปตัด ตลอดจนร่างทัศนียภาพให้เห็นรูปทรงอาคาร การใช้งานพื้นที่กับวิถีชีวิตประจำวันและวัฒนธรรมของชาวกระเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ตลอดจนการก่อสร้างอาคาร เช่น วัสดุ แรงงาน พื้นที่ และข้อจำกัด

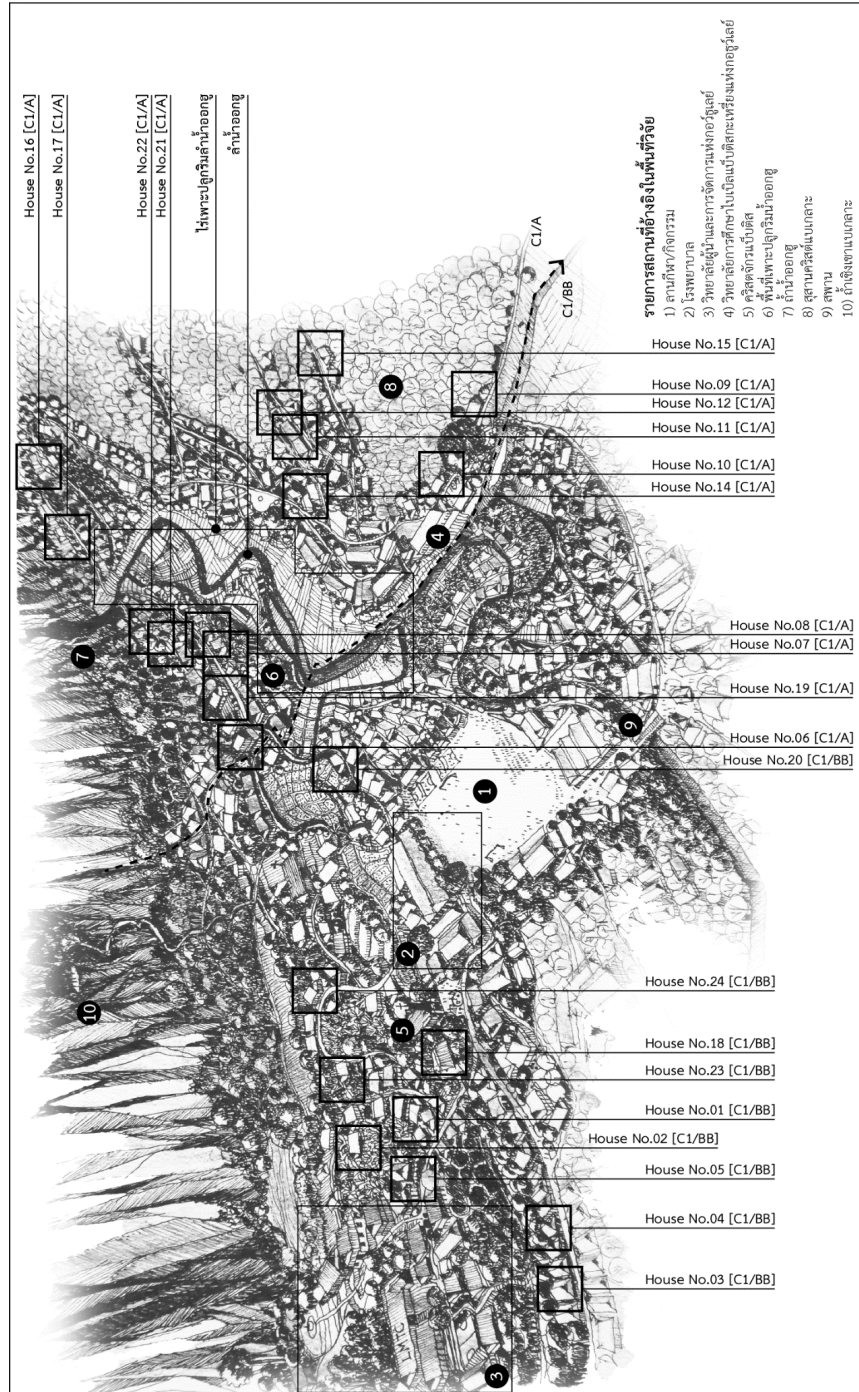
การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เจ้าของเรือน ผู้นำชุมชน และนักวิชาการในพื้นที่ โดยจำแนกหัวข้อการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ได้ดังตารางต่อไปนี้ 1) สัมภาษณ์เจ้าของเรือนในหัวข้อ การตั้งถิ่นฐานและการครอบครองเรือน วัสดุ การดำรงชีวิต 2) สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนหรือเจ้าหน้าที่รัฐในหัวข้อ เกี่ยวกับการบริหารการจัดการพื้นที่ การจัดสรรและการวางผังพื้นที่พักพิงชั่วคราว

ภาพที่ 7: ภาพเรือนตัวอย่างที่ทำการศึกษาในพื้นที่ศึกษา Zone C/1A,C1/BB จำนวน 24 ตัวอย่าง

4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจภาคสนามเบื้องต้นมาวิเคราะห์เชิงกายภาพของพื้นที่ระดับผังและระดับเรือน มาวิเคราะห์เนื้อหาพร้อมกับการใช้งานพื้นที่ในชีวิตประจำวัน ประกอบกับข้อมูลการสัมภาษณ์เพื่อค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อการก่อรูปของเรือน

5. สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย แนวคิดเรื่องสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นและพลวัตทางสถาปัตยกรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรม แนวคิดเรื่องผู้อพยพชาวกะเหรี่ยงปกากะญอ และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นชาวกะเหรี่ยงปกากะญอ รวมถึงความรู้ด้านการตั้งถิ่นฐานฉบับพลัน และการจัดการพื้นที่พักพิงชั่วคราว

ภาพที่ 8: แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษา Zone C/1A,C1/BB

วิเคราะห์และสรุปผล

กายภาพผังของพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละในพื้นที่โซน C1/A และ C1/BB สามารถวิเคราะห์และแบ่งออกเป็นรูปแบบการจัดวางผัง (ดูภาพประกอบที่ 7) ดังนี้ 1) รูปแบบผังกลุ่มเรือนเกาะตามแนวทางสาธารณะ (Linear Cluster) พบบริเวณพื้นที่ 1 และ 5 เกาะไปตามไหล่เขาของโซน C1/BB 2) รูปแบบผังกลุ่มเรือนเกาะตัวเป็นชุมชน (Community Cluster) พบบริเวณที่มีความหนาแน่นของเรือนกระจุกอยู่โดยสัญจรผ่านตรอกหรือถนนเล็กของโซน C1/BB พบในพื้นที่ 2 3) รูปแบบผังกลุ่มเรือนมีพื้นที่เพาะปลูกเกาะตามแนวทางสาธารณะ (Linear cluster planning with Cultivating area) พบบริเวณไหล่เขาในพื้นที่ 3 และ 4 เรียบไปตามที่ราบริมน้ำออกสู่ในโซน C1/A

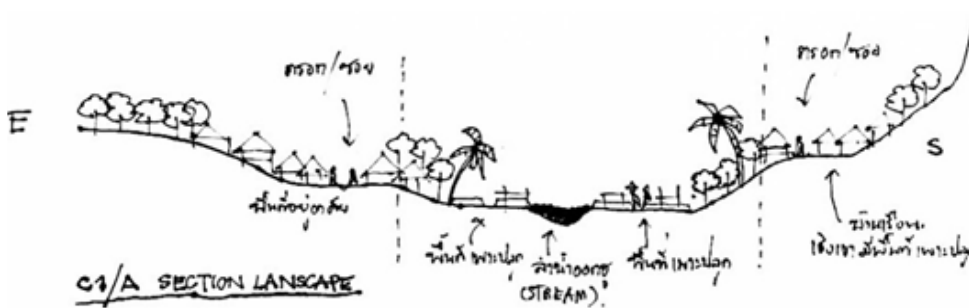

ภาพที่ 9: แสดงพื้นที่เพาะปลูกริมน้ำในพื้นที่โซน C1/A และแนวจัดวางเรือนระนาบไปกับเชิงเขา

ก. ลักษณะการตั้งถิ่นฐานพื้นที่ในโซน C1/BB ลักษณะของพื้นที่เป็นเชิงเขาลาดชันทางทิศตะวันตกมาทางทิศตะวันออกซึ่งเป็นที่ราบ โดยที่ราบมีการตั้งถิ่นฐานอยู่หนาแน่นส่วนพื้นที่เชิงเขามีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวตามไหล่เขา ประกอบไปด้วยอาคารวิทยาลัย โบสถ์คริสต์ โรงพยาบาล และลานสันทนาการ จึงมีความหนาแน่นของเรือนพักอาศัยเนื่องจากเป็นพื้นที่สาธารณะเป็นศูนย์กลางกิจกรรมของพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละ มักมีการจัดกิจกรรมต่างๆ บ่อยครั้ง การวิเคราะห์ไม่พบวิถีชีวิตแบบยังชีพด้วยการเพาะปลูก ทำไร่ หรือเลี้ยงสัตว์ เนื่องจากขนาดพื้นที่จำกัดทำให้ลักษณะเรือนที่พบส่วนใหญ่เป็นรูปแบบที่ 1ก และ 1ข ลักษณะการวางเรือนให้หน้าเรือนหันหน้าเข้าหาตรอกหรือซอย ในเขตพื้นที่รอบสถานสำคัญหรือหน่วยงานต่างจะพบเรือนรูปแบบที่ 2ก เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวค่อนข้างมีความแออัดสูง มีการต่อเติมซ่อมแซมบ่อยครั้งเพราะเจ้าของเรือนส่วนใหญ่มีฐานะดีจากการค้าขายหรือทำงานในองค์กรต่างๆ

ภาพที่ 12: แสดงพื้นที่เพาะปลูกริมน้ำในพื้นที่ C1/A และแนวจัดวางเรือนระนาบไปกับเชิงเขา

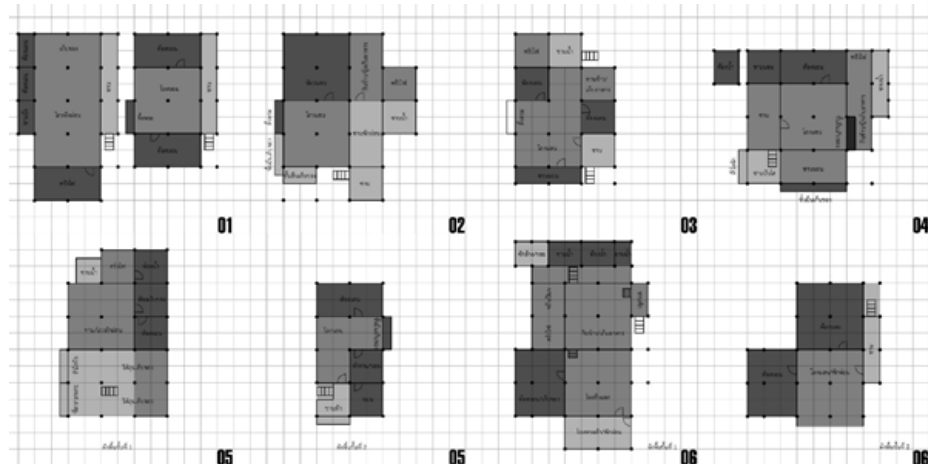
ภาพที่ 13: ภาพร่างรูปตัดแสดงกายภาพพื้นที่ C1/A

กายภาพที่ว่างในเรือน จากการวิเคราะห์ด้วยแผนผังเปรียบเทียบการใช้พื้นที่ว่างในเรือน โดยแบ่งลักษณะกายภาพพื้นที่เป็น 3 ลักษณะ (ดูภาพที่ 14) ได้แก่ 1) พื้นที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอก (สีเทาอ่อน; Transition space) 2) พื้นที่กึ่งปิดล้อม (สีเทา; Semi-enclosed space) 3) พื้นที่ปิดล้อม (สีเทาเข้ม; Enclosed space) พบว่าบ้านเรือนกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงประกอบด้วยพื้นที่ทั้งสามรูปแบบคล้ายคลึงกับเรือนกะเหรี่ยงแบบดั้งเดิมแต่มีการปรับเปลี่ยน จัดสรร และจัดวางตำแหน่งไปตามลักษณะครอบครัวและวิถีชีวิตในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ลักษณะที่คล้ายคลึงกับเรือนกะเหรี่ยงแบบเดิมคือ มีพื้นที่ที่เชื่อมกับพื้นที่ภายนอกได้เช่นบันไดขึ้นเรือน ขานน้ำ พื้นที่ดังกล่าวเชื่อมกับพื้นที่ในเรือนที่มีลักษณะเป็นพื้นที่กึ่งปิดล้อมได้แก่ โถงพักผ่อนหรือขานพักผ่อน ครัวไฟ และพื้นที่เก็บของ เป็นต้น ส่วนพื้นที่ปิดล้อม อาทิ ห้องนอนและห้องเก็บของจะเชื่อมต่อกับโถงพักผ่อน มีชั้นวางของที่ยื่นออกในระดับสายตาจากพื้นที่เรือนออกไปได้ชายคานอกเรือนปิดล้อมด้วยผนังไม้ฝาเป็นเอกลักษณ์ของเรือนกะเหรี่ยงปกากะญอ

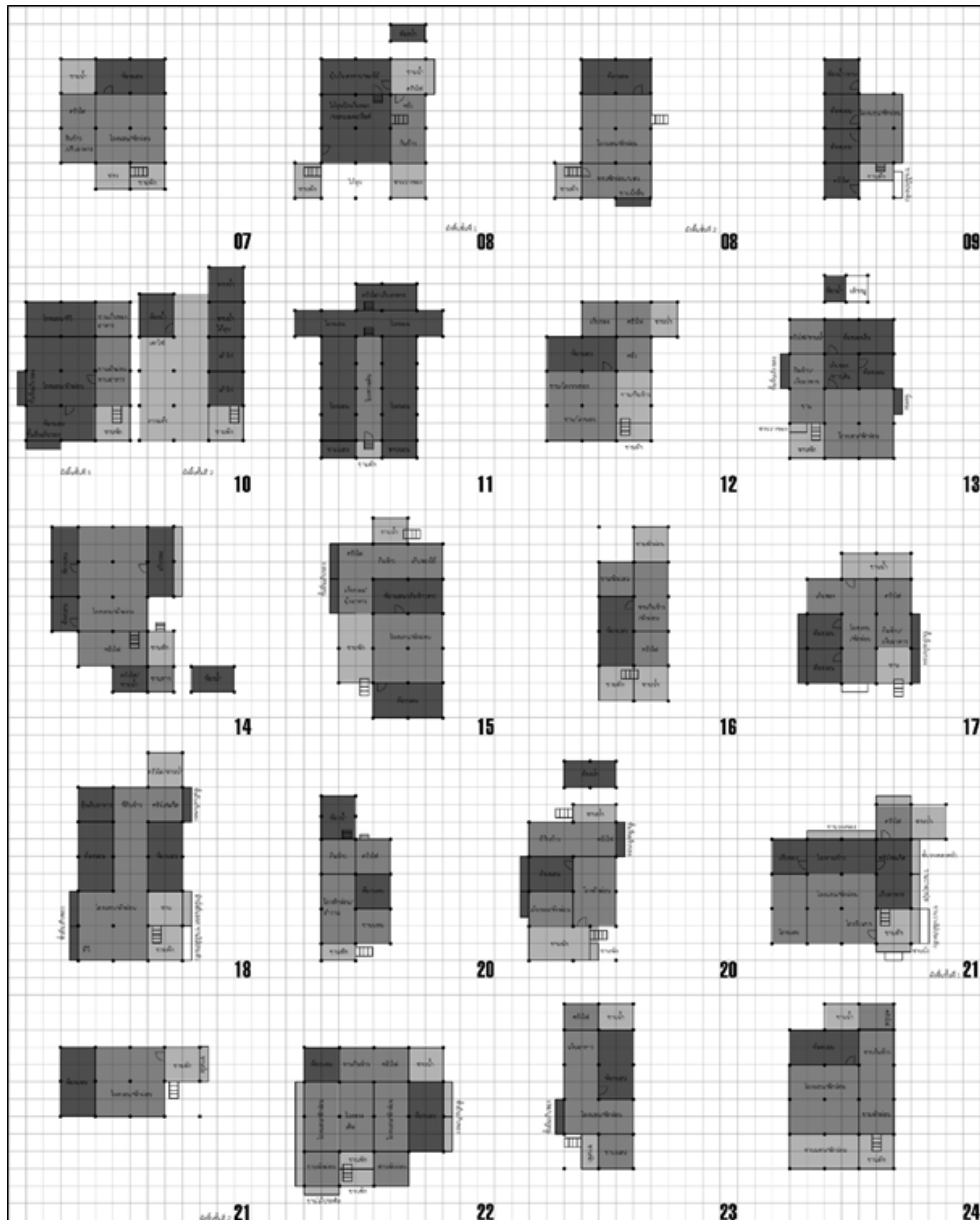
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการพื้นที่ในเรือนประกอบด้วย ขนาดครอบครัว ข้อจำกัดขนาดพื้นที่และทรัพยากร ค่านิยม ปัจจัยดังกล่าวเองก็ทำให้รูปแบบกายภาพที่ว่างในเรือนแตกต่างจากเรือนกะเหรี่ยงปกากะญอดั้งเดิมเนื่องจาก เรือนปกากะญอในพื้นที่มีข้อจำกัดขนาดพื้นที่และทรัพยากรสร้างเรือนที่แตกต่างจากพื้นที่ปกติ รวมทั้ง มีโครงสร้างครอบครัวและสมาชิกเรือนมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย เช่น การอพยพย้ายถิ่นมาพร้อมกับครอบครัวใหญ่ในครั้งแรก การย้ายออกไปประเทศที่สามทั้งครอบครัวหรือเฉพาะบุคคล การเข้า

อพยพเข้ามาเพิ่มเติม การเพิ่มขึ้นของสมาชิกครอบครัวจากการแต่งงาน เป็นต้น ทั้งค่านิยมใหม่ๆเช่น วัฒนธรรม การศึกษาและทุนนิยม วิถีชีวิตที่เปลี่ยนจากการเพาะปลูกมาเป็นการรับจ้างงานจากองค์กรต่างๆในพื้นที่พักพิง ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญต่อกายภาพที่วางในเรือน

ชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงในพื้นที่ โซน C1/BB และ C1/A ส่วนใหญ่เป็นชาวปกาเกอญอที่นับถือ ศาสนาคริสต์ การใช้พื้นที่ภายในถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการใช้ชีวิตไม่ยึดถือความเชื่อในเรื่องผีและคติ การสร้างเรือนแบบดั้งเดิม ทิศการตั้งเรือนเป็นไปตามความเหมาะสมและข้อจำกัดของพื้นที่ ได้แก่ ขนาดของ พื้นที่ ทิศทางสัญจร ตรอก ซอกซอย ในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ที่มีข้อจำกัดการใช้งานในเรือนเปลี่ยนไป เนื่องจากการดำรงชีวิตที่แตกต่างของชาวกะเหรี่ยงปกาเกอญอภายนอกพื้นที่พักพิง

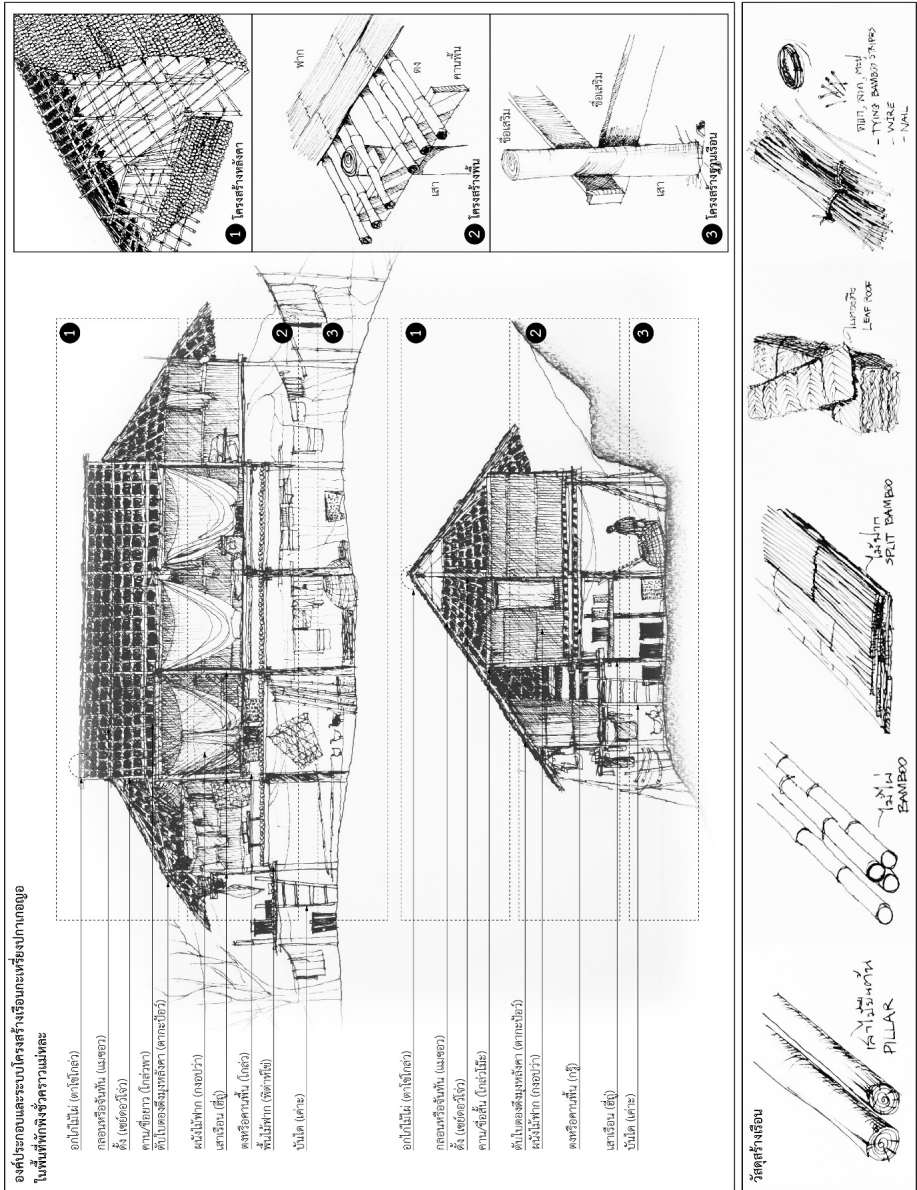
ภาพที่ 14: แสดงกายภาพที่วางในเรือนกะเหรี่ยงปกาเกอญอในพื้นที่พักพิง (ตัวอย่างที่ 1-6)

ภาพที่ 15: แสดงกายภาพที่วางในเรือนกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิง (ตัวอย่างที่ 6-24)

วัสดุเรือน ตามนโยบายควบคุมการใช้วัสดุเพื่อสร้างเรือนพักพิงในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่ทะได้รับวัสดุที่ องค์การคณะกรรมการช่วยเหลือชาวพม่าตามแนวชายแดนไทย – พม่า (TBBC) แจกจ่ายให้ครอบครัว ได้แก่ เล่มไม้ไผ่ ฝาไม้ไผ่ และต๋ับใบตองตึง การซ่อมแซมเรือนทำขึ้นในช่วงเดือน กุมภาพันธ์-มิถุนายน ซึ่งจำนวนที่ได้รับแจกไม่เพียงพอต่อความต้องการในการสร้างหรือซ่อมแซมเรือน แต่ละครอบครัวจึงจำเป็นต้อง

จัดหาเพิ่มตามความสามารถ อาทิ เสาไม้ยูคาและเสาไม้สักสามารถลักลอบตัดในพื้นที่ป่าใกล้เคียงหรือซื้อได้จากตลาดที่มีพ่อค้านำมาจำหน่าย แต่ละครอบครัวอาจมีการเตรียมตัวและเก็บสะสมวัสดุซ่อมแซมเรือนมาตลอดทั้งปี

ภาพที่ 16: แสดงกายภาพเรือนกะเหรี่ยงปากเกอญอในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละ

โครงสร้างเรือน

โครงสร้างช่วงฐานเรือน ส่วนมากเรือนในพื้นที่พักพิงชั่วคราวพื้นเรือนจะยกสูงจากพื้นดินประมาณ 50 ซม. – 180 ซม. แล้วแต่การใช้งาน โครงสร้างในส่วนนี้เป็นโครงสร้างเสาเรือนที่รับน้ำหนักเรือนในช่วงตัว และหัวเรือน เสาจะถูกฝังลงในดินด้วยการเตรียมหลุมขนาดใหญ่กว่าเสาเล็กน้อย เมื่อลงเสาแล้วจึงกลบหลุมด้วยดินหรือปูนซีเมนต์เพื่อความแข็งแรง เรือนที่ยกพื้นสูงมากอาจเสริมความแข็งแรงด้วยคานเสริมกลางช่วงเสาใต้เรือน เชื่อมช่วงเสาทั้งแนวยาวและแนวขวาง

โครงสร้างช่วงตัวเรือน เป็นโครงสร้างตั้งแต่รองรับพื้นไม้ฟากจนถึงหัวเสา ลักษณะโครงสร้างเรือนช่วงนี้ จะใช้คานไม้เนื้อแข็งหรือคานไม้ไผ่ขนาด 5-10 ซม. พาดช่วงเสาเรือนเพื่อรับแนวตงไม้ไผ่ขนาด 3-5 ซม. โดยคานพื้นจะถูกต่อกด้วยตะปูติดกับเสาและผูกแน่นหนาด้วยตอก แต่ยังไม่พบว่ามีเรือนบางหลังใช้วิธีผูกด้วยวิธีขึ้นตะขากันแน่น แนวตงไม้ไผ่จะรับน้ำหนักจากพื้นฟากโดยมีระยะตงตั้งแต่ 20 ซม. – 50 ซม. บางเรือนที่ไม่ปูพื้นด้วยไม้ฟากจะใช้ไม้ไผ่ทำเป็นตงพื้นวางเป็นแนวติดกันแทนพื้นเรือนส่วนขนานน้ำ เรือนกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงจะใช้ไม้ฟากในการปูพื้นเรือน ลักษณะการปูจะใช้แนวเนื้อไม้ฟากทางยาวปูขัดกับแนวตงพื้นไม่มีการยึดติดโดยตรง ส่วนไม้ฝาเรือนหรือผนังเรือนจะไม่เฝ้าเจาะช่องตามความช่วยาวของฝาเรือน เป็นร่องขนาด 2-3 ซม. ให้สามารถสอดผืนไม้ฟากลงไปได้ ไม่เฝ้าเจาะช่องนี้ ปลายทั้งสองข้างผูกติดช่วงเสาทั้งสองต้นเหนือพื้นไม้ฟากประมาณ 2-5 ซม. ส่วนหัวฝาจะปล่อยทิ้งไว้ ฝาเรือนที่มีความสูงจะมีการเสริมความแข็งแรงด้วยโครงคร่าวไม้ไผ่ตีประกบแนวนอนนอกและใน

โครงสร้างช่วงหัวเรือนเป็นโครงสร้างตั้งแต่หัวเสาและข้อเรือนขึ้นไปจนถึงอกไก่และวัสดุผนังหลังคาเรือน ลักษณะโครงสร้างเรือนช่วงนี้ จะใช้ข้อผูกติดกับช่วงหัวเสา ทั้งข้อแนวยาวและข้อแนวนอน ส่วนกลอนหรือจันทันจะวางและผูกติดกับข้อและอกไก่ ใช้ไม้ไผ่ขนาดตั้งแต่ 5 ซม. ขึ้นไปเนื่องจากต้องรับน้ำหนักจากวัสดุผนังโดยตรง เพื่อถ่ายน้ำหนักลงบนข้อ พื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละควบคุมให้ชาวบ้านใช้ดับใบตองตึงในการมุงหลังคาโดยมุงเป็นตับจากชายคาถึงบนอกไก่ ดับใบตองตึงจะถูกผูกอย่างแน่นหนาดูด้วยตอกไม้ไผ่ โครงสร้างหลังมียายุประมาณ 2-3 ปี ส่วนบริเวณครัวไฟจะสามารถอยู่ได้นานถึง 5 ปีขึ้นไป

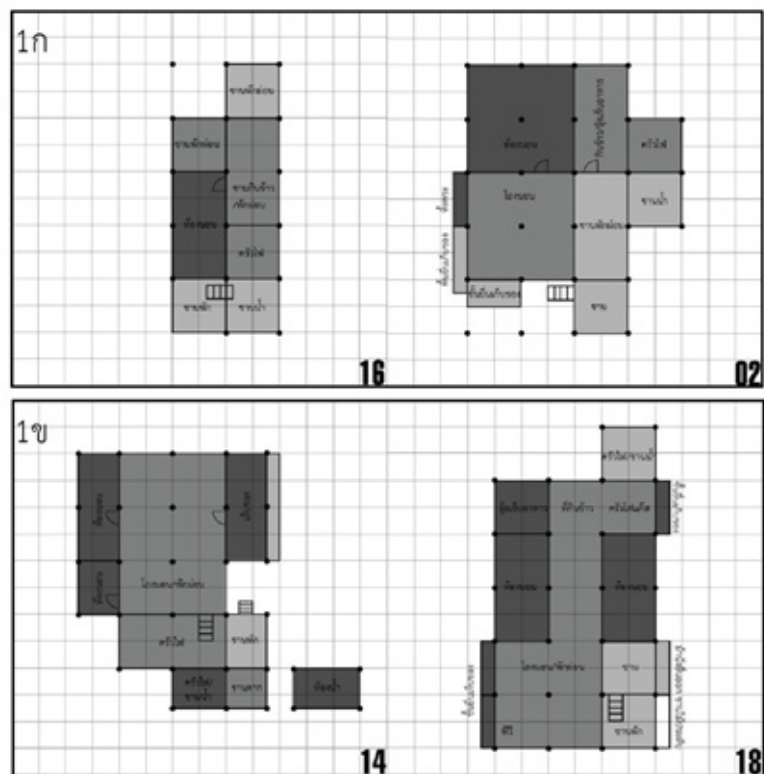
รูปแบบเรือนกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงชั่วคราว

จากการวิเคราะห์กายภาพและการใช้งานของเรือนกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละพบว่ากายภาพของเรือนในพื้นที่พักพิงชั่วคราวมีลักษณะคล้ายคลึงกับเรือนดั้งเดิม ปัจจัยที่ทำให้เรือนมีความคล้ายคลึงกับเรือนดั้งเดิมประกอบด้วย 1) ปริมาณการแจกจ่ายวัสดุและกำหนดให้ใช้วัสดุจากธรรมชาติ 2) ภูมิปัญญาการสร้างเรือนที่สืบทอดมาและค่านิยมของครอบครัว ส่วนเรือนที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปเกิดจากปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของชาวกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงชั่วคราว ปัจจัยดังกล่าวประกอบด้วย 1) รับค่านิยมใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามพลวัตทางสังคมในพื้นที่พักพิง เช่น ศาสนา ความเชื่อ ฐานะทางสังคม อาชีพ วัตถุประสงค์เรือนรูปแบบใหม่ หรือความสามารถในการสร้างและปรับปรุงเรือน 2) ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ตั้งเรือน 3) ขนาดครอบครัว

1. กลุ่มเรือนพักพิงแบบดั้งเดิม แบ่งออกเป็นรูปแบบย่อยตามรูปแบบครอบครัว ได้ดังนี้
 - ก. เรือนพักพิงแบบดั้งเดิมครอบครัวเล็ก
 - ข. เรือนพักพิงแบบดั้งเดิมครอบครัวใหญ่

ภาพที่ 17: แสดงการเปรียบเทียบเรือนพักพิงแบบดั้งเดิมรูปแบบ ก และ ข

ภาพที่ 18: แสดงการเปรียบเทียบเรือนพักพิงแบบดั้งเดิมรูปแบบ ก และ ข (แปลนตัวอย่างที่ 2, 16, 14 และ 18)

1ก. เรือนพักพิงแบบดั้งเดิมของครอบครัวเล็ก

ลักษณะเรือนพักพิงแบบดั้งเดิมของครอบครัวเล็ก เป็นเรือนขนาดเล็ก มีลักษณะครอบครัวเป็นรูปแบบครอบครัวเดี่ยว ประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวประมาณ 3-5 คน อายุเรือนประมาณ 10-15 ปี พบมากในพื้นที่โซน C1/BB และพื้นที่ส่วนน้อยในโซน C1/A ลักษณะการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของครอบครัวในเรือนรูปแบบนี้ ส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณโซน C1/BB อพยพมาเป็นครอบครัวเล็กๆสร้างเรือนตามชายขอบพื้นที่ บางครอบครัวแยกครอบครัวจากครอบครัวพ่อแม่ที่ตั้งถิ่นฐานก่อนแล้ว มาซื้อขายแลกเปลี่ยนเรือนจากครอบครัวที่ย้ายถิ่นฐานไปต่อที่ประเทศที่สาม การดำรงชีวิตของครอบครัวในเรือนรูปแบบนี้ส่วนมากไม่ประกอบอาชีพใดๆในพื้นที่พักพิง แต่อาจจะมีการหารายได้จาก การทอเสื่อพื้นเมืองกะเหรี่ยงส่งขายตามตลาดที่มีการรับซื้อ ผู้นำครอบครัวหรือลูกชายอาจหารายได้ด้วยการลักลอบออกไปรับจ้างทำไร่ภายนอกพื้นที่พักพิง

ลักษณะทางกายภาพของเรือน มีลักษณะคล้ายกับเรือนดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงปกากะญอ ลักษณะเรือนมีการใช้สอยที่เรียบง่ายประกอบด้วยพื้นที่ใช้สอยได้แก่ ชานบันไดขึ้นเรือน ชานหรือโรงพักผ่อน/นอน ห้องนอน ครัวไฟ และชานน้ำ พื้นที่ใต้ถุนเรือนใช้เลี้ยงสัตว์และเก็บวัสดุ/ของ ที่ใช้ในการปรับปรุงซ่อมแซมเรือน ส่วนห้องน้ำจะตั้งแยกส่วนออกจากพื้นที่เรือนเพื่อสุขอนามัย เนื่องจากค่านิยมการสร้างเรือนของผู้ที่อพยพเข้ามาสร้างเรือนใหม่หรือผู้ที่แยกเรือนมาซื้อขายเรือนที่ครอบครัวก่อนหน้านี้ย้ายออก ทำให้ลักษณะกายภาพเรือนยังคงได้รับอิทธิพลจากการค่านิยมการแบ่งพื้นที่ใช้งาน การดำรงชีพที่เรือนง่ายทำให้เรือนไม่ซับซ้อน ความเชื่อในการปลูกเรือนส่วนใหญ่ชาวกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงไม่ให้ความสำคัญของประเพณีปลูกเรือน เนื่องจากความเชื่อที่เปลี่ยนไปรูปแบบเรือนและการตั้งถิ่นฐานจึงรับเอารูปแบบดั้งเดิมมาปรับใช้กับการสร้างเรือนใหม่ ข้อจำกัดของวัสดุ อาชีพ และพื้นที่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวไม่เอื้อให้ครอบครัวขนาดเล็กซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงรูปแบบเรือนได้มากนัก เรือนจึงยังคงความคล้ายคลึงกับเรือนดั้งเดิมเอาไว้

1ข. เรือนพักพิงดั้งเดิมของครอบครัวใหญ่

ลักษณะเรือนพักพิงแบบดั้งเดิมของครอบครัวใหญ่ เป็นเรือนขนาดใหญ่ มีลักษณะครอบครัวเป็นรูปแบบครอบครัวเดี่ยว หรือ ประกอบด้วยครอบครัวพ่อแม่และครอบครัวลูก ประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวประมาณ 5-7 คน อายุเรือนประมาณ 5-20 ปี พบมากในพื้นที่โซน C1/BB และพื้นที่ส่วนน้อยในโซน C1/A ลักษณะการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของครอบครัวในเรือนรูปแบบนี้ ส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณโซน C1/BB อพยพมาเป็นครอบครัวใหญ่สร้างเรือนในพื้นที่ C1/BB มานานแล้ว การดำรงชีวิตของครอบครัวในเรือนรูปแบบนี้ส่วนมาก พ่อและแม่ไม่ประกอบอาชีพใดๆ โดยมีวิถีชีวิตเรียบง่ายเช่น ทำงานบ้าน ทอผ้ากะเหรี่ยง จักสาน บางครั้งออกไปลักลอบตัดไม้หรือหาของป่า ครอบครัวลูกชายหรือลูกสาว มักได้รับการศึกษาจึงสามารถประกอบอาชีพรับจ้างในองค์กรต่างๆ อาทิ โรงพยาบาล ที่ทำการพื้นที่พักพิง องค์กรทางศาสนา องค์กร TBBC หรือองค์กรUNHCR จึงทำให้มีรายได้เลี้ยงครอบครัว

ลักษณะทางกายภาพของเรือน มีลักษณะคล้ายกับเรือนดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงปกากะญอ ลักษณะเรือนมีการใช้สอยที่เรียบง่าย คล้ายกับเรือนรูปแบบครอบครัวเล็ก ประกอบด้วยพื้นที่ใช้สอยได้แก่ ชานบันไดขึ้นเรือน ชานหรือโรงพักผ่อน/นอน ห้องนอน ครัวไฟ และชานน้ำ แต่เรือนรูปแบบนี้จะมีพื้นที่ขนาดใหญ่กว่า

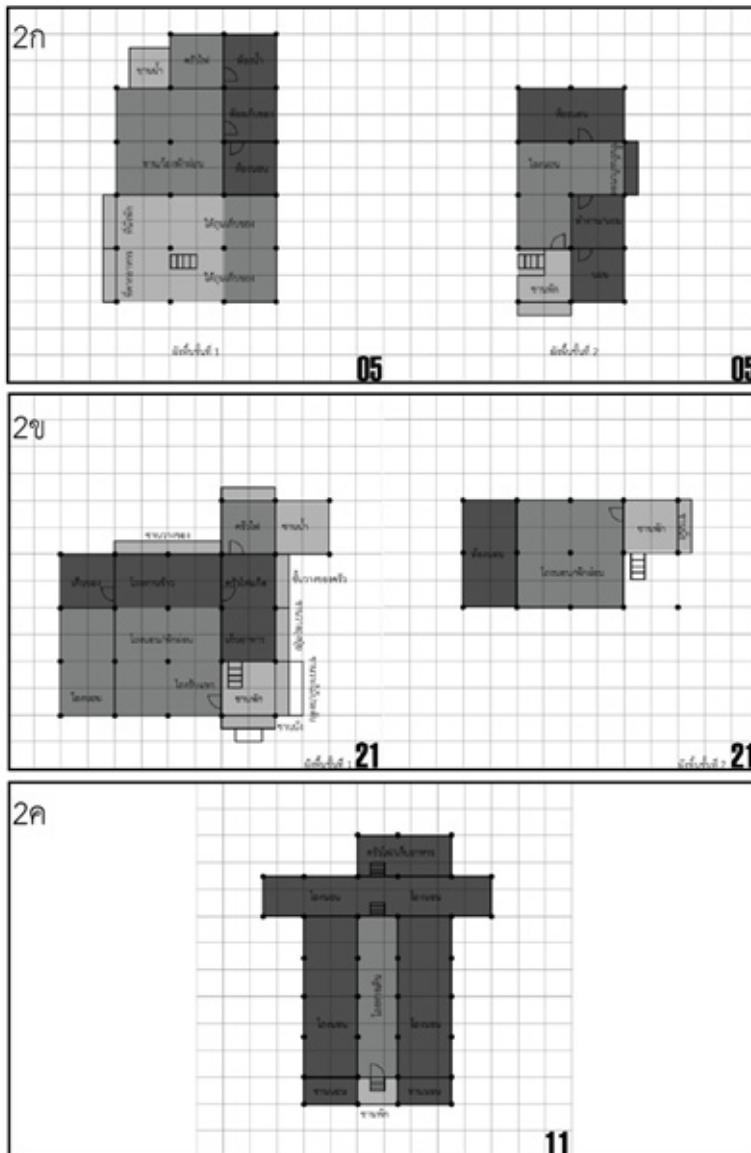
เรือนครอบครัวเล็กและมีการแบ่งห้องนอนเป็น 2-3 ห้องนอน หรือจัดพื้นที่ส่วนโรง/ชานเป็นพื้นที่นอนได้เช่นเดียวกัน ส่วนพื้นที่ใต้ถุนเรือนใช้เลี้ยงสัตว์และเก็บวัสดุ/ของ ที่ใช้ในการปรับปรุงซ่อมแซมเรือน เช่นเดียวกับเรือนรูปแบบครอบครัวเล็ก รูปแบบนี้จะตั้งห้องน้ำแยกส่วนออกจากพื้นที่เรือนเพื่อสุขอนามัย

ค่านิยมการสร้างเรือนของผู้ที่อพยพเข้ามาจะสร้างเรือนเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่มานาน ถึงแม้บางเรือนเป็นกลุ่มใหม่แต่ก็ได้รับการถ่ายทอดโอนซื้อขายจากเจ้าของเรือนที่อยู่อาศัยเป็นกลุ่มแรกๆ ทำให้ลักษณะกายภาพเรือนยังคงได้รับอิทธิพลจากค่านิยมการแบ่งพื้นที่ใช้งาน การดำรงชีพที่เรียบง่ายทำให้เรือนไม่ซับซ้อน แต่ขนาดของครอบครัวที่ใหญ่กว่าทำให้พื้นที่ใช้เพิ่มสอยมากขึ้นความความต้องการ ลักษณะของเรือนรูปแบบนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยข้อจำกัดของวัสดุจึงเปลี่ยนแปลงรูปแบบเรือนไม่ได้มากนัก เรือนจึงยังคงความคล้ายคลึงกับเรือนดั้งเดิมแต่มีขนาดใหญ่กว่าปกติ

2. กลุ่มเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยน แบ่งออกเป็นรูปแบบย่อย ตามปัจจัยเปลี่ยนแปลงและข้อจำกัดในพื้นที่พักพิง ได้ดังนี้
 - ก. เรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนในพื้นที่จำกัด
 - ข. เรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนมีพื้นที่ทำกิน
 - ค. เรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิเศษ

ภาพที่ 19: แสดงการเปรียบเทียบเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยน ก ข

ภาพที่ 20: แสดงการเปรียบเทียบเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยน ก ข และ ค (แปลนตัวอย่างที่ 05, 21 และ 11)

2ก. เรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนในพื้นที่จำกัด

ลักษณะเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนในพื้นที่จำกัด เป็นเรือนขนาดใหญ่ รูปแบบเรือนส่วนใหญ่เป็นเรือนที่มีพื้นที่ใช้สอย 2 ชั้น หรือมีลักษณะภายนอกที่แตกต่างจากเรือนรูปแบบดั้งเดิม มีลักษณะครอบครัวเป็นรูปแบบครอบครัวเดี่ยว หรือ ประกอบด้วยครอบครัวพ่อแม่และครอบครัวลูก ประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวประมาณ 5-13 คน อายุเรือนประมาณ 15-20 ปีขึ้นไป พบมาในพื้นที่โซน C1/BB และบางพื้นที่

ในโซน C1/A ลักษณะการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของครอบครัวในเรือนรูปแบบนี้ ส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณโซน C1/BB-C1/A เนื่องจากเรือนรูปแบบนี้มีอายุค่อนข้างมากจึงมีการต่อเติมบ่อยครั้งเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย การดำรงชีวิตของครอบครัวในเรือนรูปแบบนี้ส่วนมาก แม้ไม่ประกอบอาชีพใดๆ โดยมีวิถีชีวิตเรียบง่ายเช่น ทำงานบ้าน ผู้นำในครอบครัวหรือลูกๆ มักได้รับการศึกษาจึงสามารถประกอบอาชีพ ครู อาจารย์ นายทหาร ชั้นผู้ใหญ่ของรัฐกะเหรี่ยง ผู้นำในองค์กรต่างๆ อาทิ โรงพยาบาล ที่ทำการพื้นที่พักพิง องค์กรทางศาสนา

ลักษณะทางกายภาพของเรือน มีลักษณะที่แตกต่างจากเรือนดั้งเดิมชาวกะเหรี่ยงเนื่องจากมีการต่อเติมเพิ่มพื้นที่ใช้สอย ขยายหลังคามาคุ่มพื้นที่เพิ่มเติมการใช้งาน ลักษณะพื้นที่ใช้สอยค่อนข้างซับซ้อนกว่าเรือนรูปแบบที่คล้ายกับเรือนดั้งเดิม แต่การใช้พื้นที่ในเรือนยังคงคล้ายเรือนรูปแบบเดิมอยู่บ้าง ชานหรือโถงพักผ่อน/นอน ห้องนอน ครัวไฟ แต่พื้นที่ชานชั้นเรือนจะเปลี่ยนไปเป็นประตูทางเข้า อยู่ทางด้านหน้าของเรือน ภายในเรือนจะพบพื้นที่โถงรับแขกมากกว่าเป็นโถงนอนหรือโถงพักผ่อน การใช้งานพื้นที่โถงรับแขกเพื่อต้อนรับแขกและเลี้ยงน้ำชาหรือกาแฟ ส่วนพื้นที่โถงพักผ่อนหรือโถงนอนจะถูกย้ายขึ้นไปบนชั้นสองซึ่งมีความเป็นส่วนตัวมากกว่า จากพื้นที่โถงรับแขกจะแจกแจงไปสู่ห้องต่างๆในชั้นที่ 1 อาทิ ห้องเก็บของ ห้องนอน ห้องครัว และห้องน้ำ ส่วนบันไดขึ้นชั้นสองของเรือนอาจตั้งอยู่หน้าเรือนหรือภายในเรือนก็ได้โดยเชื่อมกับชั้นสองโดยตรง ชั้นที่สองของเรือนส่วนใหญ่ประกอบด้วย โถงพักผ่อน และห้องนอน เรือนรูปแบบนี้ส่วนมาก พื้นที่ใช้งานทั้งหมดจะอยู่ในตัวเรือน

เรือนรูปแบบนี้มีอายุเรือนเก่าแก่รวมทั้งค่านิยมครอบครัวเป็นแบบสมัยใหม่ มีการศึกษาหรือมีฐานะทางการเงินมากกว่าครอบครัวอื่นๆ จึงไม่ยึดติดกับรูปแบบประเพณี ทั้งการปรับเปลี่ยนและเพิ่มพื้นที่ในเรือนให้เหมาะสมกับครอบครัว ทำให้ลักษณะกายภาพเรือนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบดั้งเดิม แต่พบว่าข้อจำกัดของวัสดุสร้างเรือน และพื้นที่ตั้งเรือนที่มีจำกัด คับแคบแต่อยู่ในพื้นที่สำคัญ เช่น ใจกลางโซน C1/BB ใกล้กับสถานที่สำคัญอื่นๆ เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ครอบครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในเรือนรูปแบบนี้เลือกที่จะปรับเปลี่ยนขยายขยาย ต่อเติมเติมเรือนในพื้นที่จำกัดนี้มากกว่าไปตั้งถิ่นฐานที่ไกลออกไป ในขณะที่รูปลักษณะภายนอกจากคุณลักษณะของวัสดุทำให้ภายนอกของเรือนดูกลมกลืนกับเรือนรูปแบบอื่นๆ

พื้นที่ชั้นที่ 1 ที่เปลี่ยนเป็นห้องนอน/เก็บ และนั่งพักผ่อน พื้นที่โถงรับแขกชั้นที่ 1 เพื่อแจกจ่ายไปยังส่วนต่างๆ บันไดที่ปรับปรุงให้อยู่ในบ้าน

ภาพที่ 21: แสดงการใช้พื้นที่ในเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนในพื้นที่จำกัด

2ข. เรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำกิน

ลักษณะเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนมีพื้นที่ทำกิน เป็นเรือนขนาดใหญ่ เช่นเดียวกับรูปแบบเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนในพื้นที่จำกัด เป็นเรือนที่มีพื้นที่ใช้สอย 2 ชั้น หรือมีลักษณะภายนอกที่แตกต่างจากเรือนรูปแบบดั้งเดิม มีลักษณะครอบครัวเป็นรูปแบบครอบครัวเดี่ยว หรือ ประกอบด้วยครอบครัวพ่อแม่และครอบครัวลูก ประกอบด้วยสมาชิกในครอบครัวประมาณ 5-10 คน อายุเรือนประมาณ 15-30 ปีขึ้นไป พบเฉพาะในพื้นที่โซน ลักษณะการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของครอบครัวในเรือนรูปแบบนี้ ส่วนใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณโซน C1/A เนื่องจากเรือนรูปแบบนี้มีอายุค่อนข้างมากจึงมีทั้งการต่อเติมพื้นที่บ่อยครั้งเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยในเรือน หรือพัฒนาปรับปรุงพื้นที่รอบเรือนเพื่อการดำรงชีพ อาทิ เล้าหมู เรือนเก็บของ หอ้งน้ำ แยกนอกเรือน และเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยในพื้นที่ตัวเอง การดำรงชีวิตของครอบครัวในเรือนรูปแบบนี้ดำรงชีพด้วยการ เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูกมีทั้ง ปลูกพืชผักสวนครัว ทำสวนผักเขียว และเพาะปลูกผักตามพื้นที่ราบริมน้ำออกสู่ การเลี้ยงสัตว์มีทั้ง การเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยเช่น วัว แพะ ไก่ เป็ด ห่าน และไก่วง เป็นต้น ครอบครัวจึงสามารถเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวให้มีการศึกษาได้

ลักษณะทางกายภาพของเรือน มีลักษณะที่แตกต่างจากเรือนทั่วไปเนื่องจาก มีพื้นที่ใช้สอยรอบเรือนกว้างขวาง มีพื้นที่ตั้งแต่ 1ไร่ – 4 ไร่ ทั้งครอบครองพื้นที่ริมน้ำให้เข้า เรือนมีการต่อเติมเพิ่มพื้นที่ใช้สอย แต่แตกต่างจากรูปแบบเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนในพื้นที่จำกัด เล็กน้อยคือ การต่อเติมจะทำอย่างอิสระเป็นระยะออกจากตัวเรือนเดิมสามารถเปิดใช้พื้นที่ได้เต็มที่ พื้นที่ในเรือนชั้นที่ 1 มักประกอบด้วยพื้นที่ โถงพักผ่อน โถงนอน ส่วนกินข้าว เตรียมอาหาร ห้องเก็บอาหาร ครัวไฟ/แก๊ส ชานน้ำ พื้นที่ชั้นที่ 2 ประกอบด้วยชานบันได โถงนอน และห้องนอน พื้นที่ใช้สอยในบริเวณ ได้แก่ หอ้งน้ำ ลานตากอาหาร/ตากผ้า สวนกล้วยหรือสวนผัก เรือนเก็บฟืน เป็นต้น

เช่นเดียวกับรูปแบบ 2ก เรือนรูปแบบนี้มีอายุเก่าแก่และค่านิยมสมัยใหม่ไม่ยึดติดกับรูปแบบประเพณีเช่นกัน ครอบครัวที่พักอาศัยในเรือนรูปแบบนี้เป็นครอบครัวกะเหรี่ยงปกากะญอที่นับถือศาสนาคริสต์ มีฐานะทางการเงินมากกว่าครอบครัวอื่นและมีพื้นที่ทำกิน การปรับเปลี่ยนและเพิ่มพื้นที่ในเรือนให้เหมาะสมกับครอบครัวและเช่นเดียวกับเรือนรูปแบบอื่นๆข้อจำกัดของวัสดุสร้างเรือน ทำให้ภายนอกของเรือนดูกลมกลืนกับเรือนรูปแบบอื่นๆ

ลักษณะภายนอกของเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนมีพื้นที่ทำกิน

ภาพที่ 22: แสดงการใช้พื้นที่บริเวณเรือนของเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนมีพื้นที่ทำกิน

2ค. เรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิเศษ

ลักษณะเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิเศษ เป็นเรือนขนาดใหญ่มาก เป็นเรือนที่มีพื้นที่ใช้สอยที่แตกต่างจากเรือนแบบดั้งเดิมและรูปแบบเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนในรูปแบบอื่น วัตถุประสงค์ของเรือนรูปแบบนี้เพื่อเป็นเรือนพักพิงสำหรับเป็นหอพักของนักศึกษาในสถาบันทางการศึกษาต่างๆ เช่น วิทยาลัยการศึกษาไบเบิลแบปติสท์กะเหรี่ยงแห่งกอว์จูเลย์ (KKBBSC) และ วิทยาลัยผู้นำและการจัดการแห่งกอว์จูเลย์ (LMTC) เรือนสามารถรองรับนักศึกษาได้ 6-20 คน พื้นที่ในเรือนประกอบด้วยพื้นที่ใช้สอยดังนี้ ชานพักบันได ชานพักนอน ทางเดินหลักในเรือน พื้นที่นอน แบ่งพื้นที่ตามช่วงเสาสำหรับนักศึกษา 1-2 คน มีพื้นที่ครัวไฟสำหรับการประกอบอาหาร และแยกส่วนห้องน้ำข้างนอก สำหรับห้องส้วมและส่วนอาบน้ำ

ลักษณะทางกายภาพของเรือน เนื่องจากเป็นเรือนที่มีรูปแบบการใช้งานใหม่ตามวัตถุประสงค์ขององค์ทางการศึกษา ส่งผลต่อรูปลักษณ์ภายนอกของเรือนให้มีช่วงยาวของเรือนมากขึ้น บางเรือนยาวถึง 18 เมตร แต่กระนั้นยังมีความคล้ายคลึงกับรูปแบบการจัดสรรพื้นที่แบบเรือนปกากะญอ เช่น มีองค์ประกอบของการยกพื้น มีชานบันได มีครัวไฟ เรือนรูปแบบนี้จึงมีปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบเรือนได้แก่ วัตถุประสงค์การใช้งานเรือนที่เปลี่ยนไป ค่านิยมที่ยังคงองค์ประกอบพื้นฐานของเรือนกะเหรี่ยงปกากะญอ และการควบคุมวัสดุที่ยังทำให้ลักษณะภายนอกมีความกลมกลืนกับเรือนรูปแบบอื่นๆ เช่นเดียวกัน

ด้านเรือนและทางเข้าเรือน

พื้นที่ใช้สอยเรือนสำหรับอาบน้ำและตากผ้า

ภาพที่ 23: ลักษณะเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิเศษ

สรุปงานวิจัย

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่าเรือนกะเหรี่ยงปกากะญอในพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละ แบ่งออกเป็นกลุ่มรูปแบบ 2 กลุ่มได้แก่ กลุ่มเรือนพักพิงแบบดั้งเดิม และกลุ่มเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยน โดยกลุ่มเรือนพักพิงรูปแบบดั้งเดิม มีปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบได้แก่ ขนาดของครอบครัว ค่านิยมสร้างเรือนแบบดั้งเดิม ความสามารถในการซ่อมแซมปรับปรุงเรือน และวัสดุควบคุม โดยในกลุ่มเรือนพักพิงรูปแบบดั้งเดิมสามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบย่อยได้แก่ เรือนพักพิงแบบดั้งเดิมครอบครัวเล็ก และ เรือนพักพิงแบบดั้งเดิมครอบครัวใหญ่ กลุ่มรูปแบบเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยน มีปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบได้แก่ การรับเอาแนวคิดการสร้างเรือนรูปแบบใหม่ไม่ยึดติดกับค่านิยมแบบดั้งเดิมของกะเหรี่ยงปกากะญอ ขนาดของครอบครัว ข้อจำกัดของขนาดพื้นที่เรือน ความสามารถในการปรับปรุงซ่อมแซมเรือนที่ต่างกัน วัสดุควบคุม และวัตถุประสงค์ของเรือนที่เปลี่ยนไป โดยในกลุ่มรูปแบบเรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนสามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบย่อยได้แก่ 1)

เรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนในพื้นที่จำกัด 2) เรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนมีพื้นที่ทำกิน 3) เรือนพักพิงที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิเศษ

เพื่อตอบวัตถุประสงค์ 2 พบการก่อรูปสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่พักพิงเป็นสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข สภาพกดดัน การปรับตัวเพื่อเอาชีวิตรอด และข้อจำกัดของพื้นที่พักพิง ชาวปากาเกอญอไม่สามารถประกอบอาชีพหรือดำรงชีพในรูปแบบดั้งเดิมที่เป็นมา แม้ผลสำรวจตัวอย่างเรือนพบว่า บางเรือนยังสอดคล้องกับรูปแบบดั้งเดิมของบ้านปากาเกอญอ แต่พื้นที่ใช้งานภายในถูกปรับเปลี่ยนให้ตอบสนองต่อรูปแบบชีวิตที่เปลี่ยนไป ทั้งสภาพที่จำกัดของพื้นที่ทำให้ไม่สามารถปลูกเรือนได้อย่างอิสระ ทำให้เกิดรูปแบบที่มีการปรับเปลี่ยน ต่อเติมเรือน หรือปรับการใช้งานพื้นที่ มีองค์กรที่สนับสนุนวัสดุควบคุมกำหนดวัสดุที่แจกจ่ายให้ผู้ตั้งถิ่นฐานภายในพื้นที่พักพิง ซึ่งประกอบด้วย ไม้ไผ่ และใบตองตึง การต่อเติมเป็นเรือนสองชั้นพบในกลุ่มบ้านที่มีฐานะดีจากการประกอบอาชีพ อาจารย์ ครู เจ้าหน้าที่ในองค์กรต่างๆ แต่เรือนที่ยังคงรูปลักษณะคล้ายเรือนปากาเกอญอดั้งเดิมมักมีรับเอาค่านิยมหรือภูมิปัญญาที่สั่งสมมากำหนดรูปแบบเรือนของตนเอง รูปแบบนี้มักเป็นเรือนของครอบครัวที่ไม่มีฐานะมากนักจึงไม่เอื้อต่อการปรับปรุง ต่อเติม หรือซ่อมแซมเรือน

ภาพที่ 24: ผังสรุปผลงานวิจัย

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

พลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่พักพิงชั่วคราว แตกต่างจากพลวัตของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเงื่อนไขปกติ โดยมีปัจจัยการก่อรูปได้แก่ ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ สงคราม การเมือง และการอพยพย้ายถิ่น ปัจจัยทางกายภาพได้แก่ ควบคุม และปัจจัยแปรผันได้ ปัจจัยควบคุมคือข้อกำหนดและข้อจำกัดต่างๆ อาทิ พื้นที่ตั้งเรือน ถนน การจัดการพื้นที่สาธารณะ การดำรงชีวิตในพื้นที่พักพิง และวัสดุสร้างเรือน ปัจจัยควบคุมทำหน้าที่กำหนดรูปลักษณะที่มองเห็น ปัจจัยแปรผัน คือปัจจัยที่เกิดจากการปรับตัว แลกรับปรับเปลี่ยน ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สั่งสมมากับค่านิยมที่เกิดขึ้นในสังคมใหม่ อย่างไรก็ตามแม้ว่าพื้นที่นี้เป็นเพียงศูนย์พักพิงชั่วคราวแต่ด้วยภูมิปัญญาการปรับตัวของชาวปกากะญอเพื่ออยู่รอดในศูนย์อพยพที่มีการตั้งถิ่นฐานยาวนานถึง 3 ทศวรรษ เอื้อเวลาให้มีพลวัตในสถาปัตยกรรมอันเหมาะสมกับชาวปกากะญอและสภาพแวดล้อมพื้นที่พักพิงชั่วคราวแม่หละ ผลวิจัยยังนำไปสู่แนวทางการจัดการพื้นที่ตั้งถิ่นฐานให้สอดคล้องกับปัจจัยการก่อรูปของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในพื้นที่พักพิง อาทิ การจัดการทรัพยากรให้สอดคล้องกับความต้องการที่แตกต่างกันในแต่ละเรือน และการวางแผนการจัดการระบบสาธารณูปโภคให้ตอบสนองต่อลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัย งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าพลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีความหลากหลาย ทำให้ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาชาติพันธุ์การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสังคมที่เปลี่ยนไปในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ด้วยงานวิจัยนี้ค่อนข้างมีข้อจำกัดของการเข้าถึงข้อมูล จึงมีอุปสรรคในการเก็บข้อมูลเช่น การถ่ายภาพในพื้นที่วิจัย การสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่หวงห้ามสำหรับคนภายนอก แต่และบางข้อมูลไม่สามารถเปิดเผยได้ ผู้วิจัยจึงต้องทำการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ อาทิ องค์กรข้าหลวงผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติในการให้ข้อมูลเพิ่มเติมสร้างโลกทัศน์ใหม่ การเข้าไปศึกษาภาคสนามในพื้นที่พักพิงชั่วคราวผู้วิจัยอาศัยความสัมพันธ์ทางคณะศาสนิกคริสเตียนจึงสามารถพักอาศัยภายใต้การอำนวยความสะดวกอย่างใกล้ชิดของท่านศึกษาธิการเขตการศึกษารัฐกอรูเลย์ที่ 7 และเนื่องจากพื้นที่พักพิงชั่วคราวมีขนาดใหญ่จึงยังมีหลายบริบทที่น่าสนใจต่อการศึกษาในแนวทางสถาปัตยกรรม อาทิ เชิงสถาปัตยกรรมผังเมือง เพื่อเพิ่มการคลี่คลายความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้กว้างขวางต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จันทนีย์ จิรัญธนัฐ. (2555). “รูปแบบชุมชนและเรือนพินถิ่นกับการเปลี่ยนแปลงกรณีศึกษาบ้านปากซี เมืองหลวงพระบาง”, วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง 8, 1 : 1-17.
- ตุลวัตร พานิชเจริญ. (2536). การกล่อมเกลากทางสังคมในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง. เชียงใหม่: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ระวีวรรณ โอหารรัตน์มณี. (2552). “สถาปัตยกรรมพินถิ่น”: การศึกษา วิจัย และการปฏิบัติวิชาชีพสถาปัตยกรรม, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมชาวเขา. (2555).กะเหรี่ยง. แม่ฮ่องสอน.
- สุพล ปวรจารย์. (2543).เรือนชาวเขา: ในความหลากหลายของเรือนพินถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ 2 . กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สรพงษ์ วิชัยดิษฐ์. (2547).กระบวนการก่อรูปอัตลักษณ์ของผู้อพยพชาวกะเหรี่ยง: กรณีศึกษากะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราว บ้านแม่หละ อำเภอสองยาง จังหวัดตาก. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัศรพงศ์ อนุพันธ์พงศ์. (2550). บ้านเรือนชาวกะเหรี่ยง ปากเกะญอ: ความยั่งยืนและการปรับตัวภายใต้วัฒนธรรมไร่หมุนเวียน. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสถาปัตยกรรมพินถิ่น มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อรศิริ ปาณินท์. (2546). ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพินถิ่นไทพวนในประเทศไทย: การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพินถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Corsellis & Vitale. (2005). Transitional settlement & displaced populations, Shelter project, Eynsham.: university of Cambridge. Information Press,
- Chalinder . (2003). Temporary Human Settlement Planning for Displaced Populations in Emergencies. London: Relief and Rehabilitation Network Overseas Development Institute Portland House.
- Foster and Fowler. (2003). report on the transitional settlement sector, shelterproject.org. Eynsham: University of Cambridge

- Oliver. (1997). **Encyclopedia of vernacular architecture of the world**. University of Cambridge: Cambridge university Press.
- Oliver. (2006). **Built to Meet Needs: Cultural Issues in Vernacular Architecture**. Amsterdam: Elsevier.
- Rapoport. (1969). **House Form and Culture**. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Rudofsky. (1964). **Architecture without architects**. Garden City: Doubleday.
- Rosbrook & Schweitzer. (2010). “**The Meaning of Home for Karen and Chin refugee form Burma And interpretative phenomenological approach**”, European Journal of Psychotherapy and Counseling 12, 2 (June): 159-172.
- The sphere Project. (2011). **Humanitarian Charter & Minimum Standards in Humanitarian Response**, 2011 edition. NGOs & the Red Cross . Northampton: Belmont Press Ltd,.
- UNHCR. (2012). “**country operations profile – Thailand**”. Retrieved 2013. from <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/page?page=49e489646&submit=G>